

49042 számú OTKA szakmai zárójelentés

2005.01.01. – 2008.12.31.

A kutatás munkatervében foglaltaknak megfelelően számszerű kapcsolatokat kerestünk (ok-okozati összefüggéseket feltárva) a talajtulajdonságok, ill. a talaj tápelem ellátottsága és a növények tápláltsági állapota, termése, összetétele, gyomosodása, minősége között. Szabadszántó mőtrágyázási tartamkísérleteink mészlepedékes csernozjom vályogtalajon (Nagyhőrcsök, Mezőföld), meszes homoktalajon (Órbottyán, Duna-Tisza köze) és savanyú homoktalajon (Nyírlugos, Nyírség), valamint a Hortobágyi és a Kiskunsági Nemzeti Parkkal szomszédos Bakonszeg ill. Cserkeszőlő térségében folytak.

Nagyhőrcsöki meszes csernozjom talajon 2005. évben az olaszperje, köles, bab, szemescirok, rozs és a telepített gyeperje agrokémiájával foglalkoztunk. 2006-ban mőtrágyázás és fungicid kezelések kölcsönhatásait, valamint a gyeperje trágyázásával kapcsolatos ismereteinket közöltük. A 2007. évben a gyeperje és a rozs agrokémiájával foglalkoztunk. Röviden áttekintettük a mőtrágyahatások és az aszály, ill. csapadékellátottság problémáját is. Kiértékeljük az NPK mőtrágyázási tartamkísérlet (OMTKA Nagyhőrcsök) 40 évét a búza-kukorica-kukorica-borsó forgóban. Eredményeinket részletesen a Növénytermelés c. folyóiratban megjelent 4 dolgozatunk foglalja össze 2005-2008. között (54: 111-122, 56: 147-159, 56: 307-319, 57: 21-33).

Különbözö szántóföldi növényekkel végzett kísérletek tanulságai a nagyhőrcsöki meszes csernozjom talajon

2005.

Az olaszperje (*Lolium multiflorum* Lam.) tápelemfelvételének vizsgálata mőtrágyázási tartamkísérletben
Lőszön kialakult karbonátos csernozjom vályogtalajon, egy mőtrágyázási tartamkísérlet 25. és 26. évében vizsgáltuk az eltérő N, P, K ellátottsági szintek és kombinációik hatását az olaszperje (Barmutra) termésére, elemösszetételére, fajlagos elemtartalmára és ellátottsági optimumaira. Főbb eredményeink:

1. Érdemi K-hatásokat nem kaptunk. A P-trágyázás az 1. évben 20-24 % terméstöbbletet adott. A 2. évben már csak a N-hatások domináltak, N nélkül a termések mintegy 70-80 %-kal csökkentek. Az olaszperje kielégítette P és K igényét trágyázás nélkül is ezen a P-ral gyengén, K-mal közepesen ellátott vályog termőhelyen hosszú tenyészideje alatt.
2. A növény korával általában mérséklődött az elemek koncentrációja a növényi szövetekben. A N-bőség ezzel szemben hatott és javította a N, Ca, Mg, S, P, Na, Mn, Sr, Cu beépülését. A 200 kg/ha/év N-adagnál már a NO₃-N koncentrációja a megengedett 0.25 % koncentrációt túllépte. A talaj P-ellátottságának emelkedésével nőtt a P, Na, Mn, Sr, valamint a P-Zn antagonizmus nyomán mérséklődött a Zn tartalma. A K-trágyázás antagonista hatása nyilvánult meg a Ca, Mg, Na, Sr kationokkal, valamint a B felvételével szemben. Csupán a K és Ba akkumulációját serkentette.
3. A növény tápláltsági állapotát a virágzáskor mért földfeletti hajtás elemkoncentrációi jellemezhetik. Az irodalomban közölt határértékek (Bergmann 1992) az 1. kaszálás idején iránymutatónak szolgálhatnak a szaktanácsadás számára. Adataink alapján ezeket a határkoncentrációkat finomítottuk és a 2. év, ill. kaszálás viszonyaira is megállapítottuk. Utóbbiak a makroelemek tekintetében mintegy 30-40 %-kal kisebbek az 1. kaszálásra megadottaknál.
4. Amennyiben a csapadékellátottság megfelelő és a talaj tápelem kínálata is kielégítő, az olaszperje elemfelvétele kaszálásonként a 10-12 t/ha szénatermékkel elérheti a 360 kg K₂O, 245 kg N, 100 kg CaO, 37 kg MgO, 66 kg P₂O₅, 25 kg S, 7 kg Na és az 1 kg körüli Fe mennyiséget ha-ként.
5. Az 1 t légszáraz szénatermék fajlagos elemigénye eltérhet a talaj NPK kínálata és az évek/kaszálások függvényében. Az 1. kaszálásnál az átlagos elemtartalom 26 kg N, 30 kg K, 6 kg Ca, 2 kg Mg és P, míg a 2. évi 2. kaszálásnál 14 kg N, 20 kg K, 4 kg Ca, 1.5 kg P és 1.2 kg Mg volt minden tonna légszáraz szénatermékben. Adataink iránymutatónak szolgálhatnak a tervezett termés elemigényének számításakor, a mőtrágyázási szaktanácsadás során.

Mőtrágyázás hatása a kölesre (*Panicum miliaceum* L.) csernozjom talajon

Karbonátos vályog csernozjom talajon, egy mőtrágyázási tartamkísérlet 23. évében, 1996-ban vizsgáltuk az eltérő N, P, K ellátottsági szintek és kombinációik hatását a Maxi fajtájú köles fejlődésére, gyomosodására, termésére, ásványi összetételére és elemfelvételére. Főbb eredményeink:

1. A köles borítottsága bokrosodás végén 40-80 % között változott az NxP kezelések függvényében. A N-trágyázás mérsékelte, a növekvő P-ellátás növelte a borítottságot. Az uralkodó *Amaranthus blitoides* gyomfaj

- borítottsága ugyanitt átlagosan 1-6 % között változott az NxP kezelések nyomán (a N csökkentette, a P növelte a fedettségét). Növényborítottságot a K-trágyázás is igazolhatóan javította.
2. Aratás idejére a PK-hatások a magtermésben már nem igazolhatók, míg a 100 kg/ha/év N-kezelések 20 % körüli szem, ill. 30 % szalma terméstartalommal eredményeztek. Szemtermés többletek a kalászonkénti magszámra vezethetők vissza, az átlagosan 7.7 g 1000-mag tömeget a kezelések nem módosították. Az abszolút kontroll talajon 3.8 t szem + 3.3 t szalma = 7.1 t/ha, míg az optimális 100 kg/ha/év N, 105 mg/kg AL-P₂O₅, ill. 200 mg/kg AL-K₂O ellátottságú talajon 5.3 t szem + 6.5 t szalma = 11.8 t/ha légszáraz biomassza képződött.
  3. A N-trágyázás növelte a N, P és a legtöbb kation beépülését a szalmába, míg a P-kínálattal közel megkétszereződött a P és a Sr, ill. mérséklődött a Zn készlete. A P-kontroll talajon mért P/Zn aránya 75-ről 267-re tágult a P-túlsúlyos talajon, mely már latens Zn-hiányra utalhat. A K-trágyázás elősegítette a K, valamint a kation-antagonizmus eredményeképpen gátolta a többi vizsgált kation beépülését.
  4. A szem összetételét tekintve a N-trágyázással jelentősen nőtt a N, S, Mn és Cu tartalma. A P-kínálattal javult a N, P, Mg, Ca, Mn, Cu, Sr akkumulációja, viszont a Fe, Zn, B elemeké gátlást szenvedett. A P/Zn aránya a P-kontrollon mért 148-ról 308-ra ugrott, megkétszereződött a P-túlsúly nyomán. Az As, Hg, Cd, Co, Cr, Pb, Se, Mo elemek tartalma 0.1 mg/kg méréshatár alatt vagy körül maradt a légszáraz magban és a szalmában.
  5. A köles tápelemigényes kultúrának minősíthető. A N és K₂O 200 kg/ha, a P₂O₅ és a MgO felvett mennyisége 70 kg/ha maximumot ért el. A szem és különösen a szalma összetétele tág határok között változhat, a növény elasztikus. A fajlagos, azaz 1 t szem + a hozzá tartozó melléktermék elemtartalma 20-40 kg N, 20-38 kg K₂O, 9-14 kg P₂O₅, 7-13 MgO, 5-10 kg CaO között ingadozott a talaj NPK kínálata függvényében. A szaktanácsadás számára a 30-12-30-8-10=N-P₂O₅-K₂O-CaO-MgO kg/t átlagos fajlagos mutató ajánlható a tervezett termés elemigényének becslésekor, elkerülve a luxusfelvétel torzító hatását.

Műtrágyázás hatása a bab (*Phaseolus vulgaris* L.) termésére és elemfelvételére

Mészlepedékes vályog csernozjom talajon, egy műtrágyázási tartamkísérlet 24. évében, köles elővetemény után vizsgáltuk az eltérő N, P, K ellátottsági szintek és kombinációik hatását a Debreceni tarka bab fejlődésére, gyomosodására, termésére, ásványi összetételére és elemfelvételére. Főbb eredmények:

1. A N 100 kg/ha/év adagig, a P-ellátottság 175 mg/kg ammoniumlaktát(AL)-oldható P₂O₅, ill. a K-ellátottság 200 mg/kg AL-oldható K₂O értékig előnyösnek mutatkozott a hajtás fejlődésére. Az aratáskori szalmatermés a kontrollon mért 1.7 t/ha-ról 3.2-3.6 t/ha-ra emelkedett. A kifejezett légköri aszály nyomán 1.2 t/ha körüli magtermés képződött a kezelésektől függetlenül.
2. A N-trágyázás növelte a növényi szövetek N, Mn és Cu, valamint mérsékelte a Ca, S, P, B, Zn és Sr tartalmát. A P-kínálattal emelkedett a P és Sr, ill. gátolt volt a Zn beépülése. A K-ellátottság javulásával kifejezetté vált a K/Mg antagonizmus, nőtt a K %-a a Mg-tartalom egyidejű csökkenésével.
3. A leveles szár akkumulálta a makro- és mikroelemek nagyobb részét, de a N, P és Zn elemek döntő hányada a szemtermésbe épült be. Irodalmi adatokat is figyelembe véve a hazai szaktanácsadás számára 60-20-30-30-10=N-P₂O₅-K₂O-CaO-MgO kg javasolható minden tonna tervezett szemtermés és a hozzá tartozó melléktermék elemszükségletének számításakor. Mivel a N-igényt a bab döntően a levegőből fedezheti, a N-igény felére-harmadára mérsékelhető. A foszforral és káliummal kielégítően ellátott meszes talajokon forgóban a P, K, Ca, Mg trágyázás is feleslegessé válhat kombájn betakarításnál, amikor a melléktermék a talajon marad és ezen elemekben előálló veszteség jelentéktelen.

Műtrágyázás hatása a szemescirok (*Sorghum vulgare* Pers.) fejlődésére és termésére

Meszes vályog csernozjom talajon, egy műtrágyázási kísérlet 19. évében, 1992-ben vizsgáltuk az eltérő N, P és K ellátottsági szintek és kombinációik hatását a szemescirok fejlődésére, gyomosodására, termésére és terméslemeinek változására. Főbb eredményeink az alábbiakban foglalhatók össze:

- 1./ A N-trágyázás 4-6 leveles korban 13 %-ról 31 %-ra növelte a gyomborítást, míg ugyanitt a cirokfedettség 55 %-ról 40 %-ra mérséklődött. A javuló P-kínálattal a gyom és cirok borítottsága egyaránt emelkedett, döntően az Amaranthus fajok előretörésével. A K-trágyázás hatástalan maradt.
- 2./ A maximális 4.1 t/ha szemtermést, ill. 9.0 t/ha körüli földfeletti légszáraz hozamokat a N-nel 19 éve nem trágyázott, 105 mg/kg AL-P₂O₅, ill. 128 mg/kg AL-K₂O ellátottságú parcellákon kaptuk. A N-trágyázás depressziót okozott, mely P-hiányos talajon és a 300 kg/ha/év N-adagolás esetén már 50 %-os termésvesztéshez vezetett. A K-trágyázás hatástalan maradt.
- 3./ Extrém száraz években és extenzív gazdálkodás körülményei között hasonló talajon a műtrágyahasználatot mellőzve, a szemescirok versenyképes lehet a kukoricával szemben. Különösen akkor, ha a lédús szárat feltakarmányozzuk vagy egyéb módon hasznosítjuk. Összehasonlításképpen, a kukorica ebben az évben, ezen a termőhelyen 3-4 t/ha szemtermést adott a műtrágyázási tartamkísérletek kontroll parcelláin.

Műtrágyázás hatása a szemescirok (*Sorghum vulgare* Pers.) elemfelvételére

Karbonátos csernozjom vályog talajon, egy műtrágyázási tartamkísérlet 19. évében vizsgáltuk az eltérő NPK ellátottsági szintek és kombinációik hatását az Alföldi 1. hibrid szemescirok elemösszetételére és fajlagos elemtartalmára. Ellenőriztük a növény tápláltsági állapotát jellemző levéldiagnosztikai optimumokat is. Főbb eredmények:

1. A maximális 4,1 t/ha szem-, ill. 4,8 t/ha szárterméseket a 19 éve N-nel nem trágyázott, 105 mg/kg AL-P₂O₅, ill. 128 mg/kg AL-K₂O ellátottságú parcellákon kaptuk. A N-trágyázás depressziót eredményezett, mely a P-hiányos talajon és a 300 kg/ha/év N-adagolás esetén már 50%-os termésvesztést okozott ebben az aszályos évben. A K-trágyázás hatástalan maradt. A N-túlsúly serkentette a N, S, Mn, Cu és gátolta a Mo beépülését a vegetatív szervekbe. A csökkenő szemtermésben ugyanakkor a Mo megháromszorozódott a N-kontrollhoz viszonyítva.
2. A P-trágyázás növelte a Ca, Mg, Fe, Mn és Sr, ill. mérsékelte a K, Zn, Cu és B koncentrációját a növény vegetatív részeiben, esetenként a szemben is. Erősen kifejezetté vált a P-Mn és P-Sr szinergizmus a zöld növényi részekben, valamint a P-Zn antagonizmus minden szervben. A K-trágyázás drasztikusan csökkentette a Ca, Mg, Na Sr kationok felvételét a kation-antagonizmus nyomán.
3. A szemescirok optimális ellátottságát a fiatal 4-6 leveles hajtás vagy a kifejtett bugahányáskori levél 2,0-3,0 % N; 0,20-0,30 % P; 1,5-3,0 % K; ill. a 7-15 N/P és az 50-150 közötti P/Zn aránya jellemezheti. Adataink iránymutatónak szolgálhatnak a szaktanácsadás számára.
4. Kombájn betakarításnál, amikor csak a szemtermést visszük el a tábláról, a talaj főként N és P elemekben szegényedhet. Az 1 t szem + a hozzá tartozó melléktermés fajlagos elemtartalma kísérletünkben átlagosan 31 kg N, 6-7 kg P₂O₅, 16-17 kg K₂O, 8 kg CaO és 5 kg MgO mennyiségnek adódott. A N és CaO jó egyezést mutatott a hazai szaktanácsadásban ajánlottal, míg a szaktanácsadásban elfogadott P₂O₅ mintegy 50 %-kal, a K₂O 80-90 %-kal haladta meg a kísérletben mért fajlagos értékeket.

A rozs (*Secale cereale* L.) műtrágyázása meszes csernozjom talajon

Karbonátos vályog csernozjom talajon, egy műtrágyázási tartamkísérlet 22. évében 1995-ben vizsgáltuk az eltérő N, P és K ellátottsági szintek és kombinációik hatását a Lovászpatonai fajta őszi rozs fejlődésére, termésére, ásványi összetételére és elemfelvételére. Főbb eredményeink:

- 1./ Korai fejlődési stádiumban az NxP kölcsönhatások domináltak, a hajtás tömege 4-szeresére nőtt a trágyázatlan kontrollhoz viszonyítva. Depresszió nem jelentkezett. Érés idején a 100 kg/ha/év N-trágyázás, ill. 105 mg/kg AL-(ammóniumlaktát)-oldható P₂O₅ ellátottság biztosította a maximális 4.6 t/ha szemtermés elérését. Az együttes NP-túlsúly nyomán a szemtermés 2.6 t/ha-ra, a 22 éve NP-trágyázásban nem részesült kontroll szintjére süllyedt az aszályos július eredőjeként.
- 2./ A szem:szalma aránya 1:2.5-re, a szem:szalma+pelyva aránya 1:3.0 értékre tágult ezen a jó búzatalajon. A szalma tömege 6 és 12 t/ha, az összes földfeletti légszáraz biomassa 9-18 t/ha között változott a kezelések függvényében. E nagy tömegű biomassa különösebb műtrágya vagy növényvédő szer használata nélkül elérhető hasonló, könnyen oldható P-ral és K-mal gyengén-közepesen ellátott termőhelyen, akár szárazabb évjáratban is. A rozs alternatív „non food” növényként is hasznosítható, pl. energetikai célokra. A kapott eredmények egy adott évre vonatkoznak, szükséges ezért az évhatalások szerepének tisztázása a jövőben.
- 3./ A műtrágyázás módosította a növényi szervek ásványi összetételét is. Szemtermés akkumulálta a N, P, Zn, Ni, Cr, Cd nagyobb tömegét, míg a többi 14 elem főként a szalmában halmozódott fel. Az 1 t szem + a hozzá tartozó melléktermékre számított fajlagos elemtartalom 28-16-32-7-5 = N-P₂O₅-K₂O-CaO-MgO kg mennyiségnek adódott. Kombájn betakarításnál, amennyiben a melléktermés a táblán marad 18-10-8-1-2 = N-P₂O₅-K₂O-CaO-MgO kg fajlagossal dolgozhat a szaktanácsadás. Meszes termőhelyen természetesen feleslegessé válik a Ca és Mg pótlása, kötöttebb talajon a K, N- és P-ral közepesen ellátott talajon pedig ezen elemek adagolása is, különösen extenzív termesztés körülményei között.

2006.

Az NP-műtrágyázás és a fungicid kezelések közötti kölcsönhatások őszi búzában

Karbonátos vályog csernozjom talajon Mezőföldön, egy 32 éves műtrágyázási tartamkísérletben vizsgáltuk az NP-műtrágyázási szintek és a fungicid kezelések közötti kölcsönhatásokat. Főbb eredmények:

1. Nedves évjáratban, amikor a gombafertőzés (lisztharmat, rozsda) kifejezetté válhat, gazdaságos beavatkozásnak minősíthető a fungicides permetezés. Különösen a N-nel jól ellátott búza állományban, ahol kedvező feltételek alakulnak ki nemcsak a termésképzés, hanem a gombakártétel számára is.
2. A permetezett állomány nem fertőződött és az éréskor egészséges világos sárga színt mutatott. Az 1000-mag tömegét az NP-trágyázás 30%-kal, az NP+fungicid kezelés 60%-kal javította a trágyázatlan kontrollhoz viszonyítva. A fungicid kezelés megszüntette a N-túlsúly okozta depressziót, ill. növelte az NP-trágyázás hatékonyságát.
3. A kontroll 0,9 t/ha, az NP-kezelés 3,6 t/ha, az NP+fungicid kezelés 4,9 t/ha szemtermést adott. Védekezés nélkül elveszíthetjük a termés 30-40%-át hasonló körülmények között. Ennyivel csökkenhet a nyersfehérje ha-kénti hozama is. A szem N%-át, ill. nyersfehérje tartalmát a permetezés nem módosította.

4. A Tango és a Juwel fungicidok hatékonysága között igazolható különbséget nem találtunk, mindkét gombaölő szer egyaránt hatékonyak bizonyult.

2007.

NxP kölcsönhatások vizsgálata tartamkísérletben rozs növénnyel

Karbonátos csernozjom vályog talajon, egy műtrágyázási tartamkísérlet 22. évében 1995-ben vizsgáltuk az eltérő N, P és K ellátottsági szintek és kombinációik hatását a Lovászpatonai fajta őszi rozs fejlődésére, termésére, ásványi összetételére és elemfelvételére. Főbb eredményeink:

- 1./ Korai fejlődési stádiumban az NxP kölcsönhatások domináltak, a hajtás tömege 4-szeresére nőtt a trágyázatlan kontrollhoz viszonyítva. Depresszió nem jelentkezett. Érés idején a 100 kg/ha/év N-trágyázás, ill. 105 mg/kg AL-(ammóniumlaktát)-oldható P_2O_5 ellátottság biztosította a maximális 4,6 t/ha szemtermés elérését. Az együttes NP-túlsúly nyomán a szemtermés 2,6 t/ha-ra, a 22 éve NP-trágyázásban nem részesült kontroll szintjére süllyedt az aszályos július eredményeként.
- 2./ A N-trágyázással nemcsak a szárbainduláskori hajtás tömege nőtt meg többszörösére, hanem a P és a Ba kivételével minden vizsgált makro- és mikroelem tartalma is emelkedett. Az As, Cd, Co, Hg, Ni, Pb és Se viszont a 0,1 mg/kg méréshatár alatt maradt. A N-kontroll talajon diagnosztikai szempontból hiányzónát mutatott a N, Ca, Mg, Zn, Cu és B a hajtásban, mely elemek tartalma a megfelelő N-kínálattal az irodalmi optimumba került.
- 3./ A talaj javuló P-kínálata növelte a P, valamint mérsékelte a N, Mn, Zn, Cu és különösen gátolta a B beépülését. A P/Zn aránya a P-kontroll talajon mért 132-ről 265-re tágult P-trágyázással jelezve a P-túlsúlyt, ill. relatív Zn-hiányt.
- 4./ A meghatározó NxP kölcsönhatások nyomán nagyságrendbeli változások álltak elő a szárbainduláskori elemakkumulációkban a trágyázási kezelések között. Az NP-kontrollhoz viszonyítva pl. a Mg felvétele 8-szorosára, a Sr felvétele kerekén 15-szörösére, míg a Na felvett mennyisége 85-szörösére ugrott a bőséges NP-kínálattal.
- 5./ A szárbainduláskori földfeletti biomassa alig 1/3-át tette ki az aratáskorinak, azonban N készlete 13, K és Ca készlete 75, míg Na készlete 247%-kal haladta meg a szem + szalma készletét. Ezzel szemben a B, Cr és Mn 20-40; a Sr, Cu és S mintegy 50; Zn 136; Mo 168, Ba 266%-os többletet mutatott aratáskor. Aratás idején már kimutatható volt a magban a Cd, ill. a szalmában a Ni és a Se is.

Műtrágyázás hatása telepített gyepre a nagyhőrcsöki kísérleti telepen

2005.

Műtrágyázás hatása a telepített gyep termésére és N-felvételére. 1.

Egy műtrágyázási tartamkísérlet 28. évében, 2001-ben vizsgáltuk az eltérő N, P, K ellátottsági szintek és kombinációik hatását a réti csenkesz (*Festuca pratensis*) vezérnövényű, nyolckomponensű, pillangós nélküli gyepekverék termésére, fejlődésére és N-felvételére. Főbb eredményeink:

1. Vetéstől az 1. kaszálásig, 2001. 05. 23-ig összesen 391 mm csapadék hullott a 8 hónap alatt. A 2. kaszálás október 9-én történt, a közel 4,5 hónapos periódus alatt újabb 368 mm eső esett. A kedvező csapadékelátás nyomán az abszolút kontroll parcellák szénatermése az 1. kaszálással 1,7 t/ha-ról 8,8 t/ha-ra, a 2. kaszálással 1,2 t/ha-ról 4,2 t/ha-ra, az 1+2. kaszálás éves szénahozama 3 t/ha-ról 13 t/ha-ra nőtt az $N_3P_3K_3$ kezelésekben.
2. A fiatal állomány N-igénye még mérsékelt, míg P-igénye erőteljes. A jobb kezdeti fejlődés segítése céljából a gyep telepítése előtt célszerű a talajt a „közepes” P-ellátottsági szintre feltölteni. E termőhelyen a 150 mg/kg körüli AL- P_2O_5 tartalom tekinthető elérendő céltnak. Idővel a gyep P-igénye csökkent, míg N-igénye emelkedett. K-hatások nem jelentkeztek ezen a 135 mg/kg AL- K_2O ellátottságú termőhelyen.
3. A 2. kaszálás idején P-hatásokat már nem kaptunk, a fűvek kielégítették P-igényüket a 28 éve P-ral nem trágyázott, 66 mg/kg AL- P_2O_5 „gyenge” ellátottságúnak minősített talajon is. Termés a N-adag függvénye volt, mely a szénahozamokat megnégyszerezte. Az 1. kaszálásnál a 100 kg/ha, a 2. kaszálásnál a 200 kg/ha/év N-adag bizonyult előnyösnek. A 2. kaszálás kisebb termést, de N-ben gazdagabb szénát eredményezett. A széna kielégítően ellátottnak tekinthető N-ben, ha az anyaszéna N-tartalma a 2%-ot, a sarjúszéna N-tartalma a 2,5-3,0%-ot eléri. A gyep légszáraz-anyag tartalmát a N-trágyázás az 1. kaszálásnál 33%-ról 31%-ra, a 2. kaszálásnál 27%-ról 21%-ra csökkentette.
4. A PK-val kielégítően ellátott talajon a 100 kg/ha/év N-adag adta a maximális szénatöbbletet: az 1. kaszálással 61 kg, a 2. kaszálással 14 kg, azaz összesen 75 kg széna/kg N-re. A 200 kg/ha/év N 43 kg, a 300 kg/ha/év N 34 kg többletszénát eredményezett minden kg N-re. A 300 kg/ha/év N-adagnál az anyaszéna NO_3 -N tartalma 0,34%-ot ért el, túllépve a megengedett 0,25%-os koncentrációt. A kontrollon 0,06, N 100 kg/ha/év kezelésben 0,10, N 200 kg/ha/év kezelésben 0,22%-ot mértünk. A 2. kaszálásnál a sarjúszéna NO_3 -N készlete átlagosan felére csökkent az egyes kezeléseknél.

5. A különbség-módszerrel számított N-hasznosulás a PK elemekkel is kielégítően ellátott kezelésekben meghaladta a 100%-ot. Ez visszavezethető a nagyobb termések fokozott N-felvételére a talaj $\text{NO}_3\text{-N}$ készletének rovására, melyet a korábbi évek túltrágyázása eredményezett.

Mútrágyázás hatása a telepített gyeptakarmányértékére és tápanyaghozamára. 2.

Egy mútrágyázási tartamkísérlet 28. évében, 2001-ben vizsgáltuk az eltérő N, P, K ellátottsági szintek és kombinációik hatását a réti csenkesz (*Festuca pratensis*) vezérnövényű, nyolckomponensű, pillangós nélküli gyepeverék takarmányértékére. Főbb eredményeink:

1. Míg az 1. kaszálást adó anyaszéna hozamát az NxP pozitív kölcsönhatások határozták meg, a takarmányérték jellemzőit tekintve az NxK kölcsönhatások voltak a mérvadók. Az Nmka 532-ről 390 g/kg-ra csökkent az NK túlsúlya nyomán, ugyanitt a nyersfehérje tartalma 64-ről 183 g/kg értékre emelkedett. Az Nmka/nyersfehérje aránya a kontroll talajon mért 8,3-ről 2,1-re szűkült. A nyershamu tartalma 26%-kal, a MFN 286%-kal nőtt meg a kontrollhoz képest az NK-trágyázással.
2. A gazdaságilag optimálisnak tekinthető takarmányérték hozamokat már a 100 kg/ha/év N-adag biztosította a 150 mg/kg $\text{AL-P}_2\text{O}_5$ „közepes” ellátottság mellett a nyersrost, rostfrakciók (NDF, ADF), Nmka, nyershamu, NE1, NEm, NEg mutatók esetében az 1. kaszálásnál. A nyerszsír és az MFE hozamok optimumai a 200 kg/ha/év N-adag és a 333 mg/kg $\text{AL-P}_2\text{O}_5$ ellátottsághoz kötődtek. A nyersfehérje és a N-függő Metabolizálható Fehérje (MFN) optimumait ugyanakkor a maximális NP-kínálat biztosította, a kontrollhoz képest a hozamok megötszörözödtek.
3. A 2. kaszálású sarjúszéna termését és takarmányértékét a N-trágyázás növelte, a P és K hatásai elmaradtak. Maximális szénatermést és takarmányhozamokat általában a 300 kg/ha/év N-adag biztosította. Az 1. + 2. kaszálás összegeit tekintve általában 200 kg/ha/év N-adag bizonyult optimálisnak. Extrémebb különbségek léptek fel az egyes kezeléskombinációk között. Az abszolút kontroll ($\text{N}_0\text{P}_0\text{K}_0$) kicsi hozamokat adott. Ehhez képest az egyoldalú mérsékelt N-trágyázás ($\text{N}_1\text{P}_0\text{K}_0$) 2-3-szoros többleteket, míg a kiegyensúlyozott mérsékelt ($\text{N}_1\text{P}_1\text{K}_1$) kezelés további ugrásszerű növekedést jelentett a takarmányérték hozamaiban. A N-függő nyersfehérje, ill. fehérjefrakciók (MFE, MFN), valamint a nyerszsír esetében a maximális hozamok a maximális ($\text{N}_3\text{P}_3\text{K}_3$) műtrágya-kínálathoz kötődtek.
4. Összefoglalóan elmondható, hogy a bőséges vagy kielégítő trágyázással hasonló kedvező évben és tápanyagszegény talajon a nyersrost és a rostfrakciók (NDF, ADF), valamint a Nmka, nyershamu, nyerszsír és a nettóenergia mutatói (NE) 3-5-szörösére, a N-függő nyersfehérje és fehérjefrakciók (MFE, MFN) hozamai akár 7-8-szorosára növelhetők.

Mútrágyázás hatása a telepített gyeptakarmány ásványi elemtartalmára. 3.

Egy mútrágyázási tartamkísérlet 28. évében, 2001-ben vizsgáltuk az eltérő N, P, K ellátottsági szintek és kombinációik hatását a réti csenkesz (*Festuca pratensis*) vezérnövényű, nyolckomponensű pillangós nélküli gyepeverék ásványi elemtartalmára. Jelen munkánk a széna ásványi elemtartalmának alakulását mutatja be a N, P és K ellátottsági szintek függvényében. Főbb eredmények:

1. A N-kínálattal általában emelkedett a széna elemtartalma. Kivételt az Al és Mo jelentett mintegy 20-25% hígulást jelezve a N-kontrollhoz viszonyítva. A K, Ca, Mg, Mn, P, Sr, B, Ni 25-50%-os, S és Co 60-70%-os koncentráció-növekedést mutatott a maximális N-kínálattal. A N és a Cu több mint 2-szeresére, a $\text{NO}_3\text{-N}$ és a Na 5-szörösére dúsult ugyanitt. A P-kínálat igazolhatóan 8 elem dúsulását, ill. 5 elem felvételének gátlását eredményezte. Az alacsony Zn-készlet tovább csökkent mintegy 20, Co 40, Al és Fe 50-60, Mo 70%-kal. Nőtt viszont a Mn és Mg 10-20, a S, $\text{NO}_3\text{-N}$, Co 40-50, a Na és Sr 60-70, a P pedig 90%-kal a P-kontrollhoz képest. A K-trágyázás mérsékeltén növelte a N, K és Ba beépülését, míg a többi elem felvételét 10-50%-kal mérsékelte az erősödő kationantagonizmus nyomán.
2. A P-kontroll talajon a P/Zn aránya 118, a P-túlsúlyos kezelésben 278 értékre emelkedett, a P-indukálta Zn-hiány kifejezetté vált. A PxK negatív kölcsönhatások eredményeképpen a Fe koncentrációja 307-ről 105, Al 206-ről 60, Mo 0,44-ről 0,05, Cr 0,33-ről 0,12 mg/kg értékre zuhant az anyaszénában. A kontroll talajon mért optimális 10 körüli Cu/Mo aránya a N-túlsúllyal 34-re, az együttes PK-trágyázással 40-80-szorosára tárgult extrém Mo-hiányt indukálva.
3. A sarjúszenában átlagosan 20%-kal több K, N, Ca, Mg, Na; 40%-kal több Cu; 70-80%-kal több S és Mn; 90%-kal több Fe és P; 140%-kal több Al; 480%-kal több Mo található. A B-tartalom nem módosult, míg a $\text{NO}_3\text{-N}$ mintegy 40%-kal csökkent. A Cu/Mo aránya a N-kontroll talajon 2,6, a N-túlsúlyos talajon 7,8 értéket mutatott. A P/Zn aránya a P-kontroll talajon 150, a P-túlsúlyoson 269 értéket jelzett. A P-indukálta Zn-hiány tehát a 2. növedékben is előállt, míg a Cu-indukálta Mo-hiány nem jelentkezett.
4. A sarjúszenában is igazolhatóan nőtt a N, K, Mg, P, Mn, Cu, Ni beépülése a N-kínálattal mintegy 20-50 %-kal a N-kontrollhoz viszonyítva. Ugyanitt a $\text{NO}_3\text{-N}$ 4-szeresére, a Na pedig 10-szeresére ugrott. A Fe, Al, B, Mo, Cr 20-60%-os hígulást mutatott. A P-kínálattal serkentő hatás nyilvánult meg a Mn, Sr, Cd, Co, S, P, valamint gátló hatás a Na, $\text{NO}_3\text{-N}$, Cu, Zn elemek esetében. A K-kínálattal általában mérséklődött a

kationok, fémek tartalma a szénában. A P-indukálta Cd-akkumulációt a K-trágyázás képes volt ellensúlyozni.

- Összefoglalóan megállapítható, hogy a tartós NPK műtrágyázás drasztikusan akár egy nagyságrenddel megváltoztathatja a takarmányszéna elemösszetételét és elemarányait a kiváltott szinergizmusok és ionantagonizmusok nyomán. Az 1. kaszálásnál pl. a mért elemekben az alábbi minimum-maximum koncentrációk jelentkeztek: N 0,90-3,02, Ca 0,4-0,7, S 0,14-0,32, P 0,12-0,30, Mg 0,10-0,24%; Na 70-700, Fe 100-288, Al 45-250, Mn 71-130, Sr 10-22, Zn 7-14, Ba 6-11, B 3,6-8,1, Ni 0,30-1,63, Cr 0,10-0,42, Mo 0,04-0,44, Co 0,04-0,12 mg/kg légszáraz anyagban.

Műtrágyázás hatása a telepített gyepek ásványi elemfelvételére. 4.

Egy műtrágyázási tartamkísérlet 28. évében, 2001-ben vizsgáltuk az eltérő N, P, K ellátottsági szintek és kombinációik hatását a réti csenkesz (*Festuca pratensis*) vezérnövényű, nyolckomponensű pillangós nélküli gyepeverék ásványi elemfelvételére. Főbb következtetések:

- Az NxP pozitív kölcsönhatások eredményeképpen és a K-kezelések átlagában az egyes elemek felvétele az 1. kaszáláskor alábbi intervallumban ingadozott az N_0P_0 kontroll és a maximális N_3P_3 kínálat között: K 62-190, N 45-218, Ca 16-51, S 5-24, P 4-24, Mg 4-16, Na 0,5-5,0 kg/ha; Mn 282-968, Sr 35-170, Zn 32-73, Ba 29-55, B 18-44, Cu 8-40 g/ha. Hasonlóképpen a KxP pozitív kölcsönhatások nyomán a Ba 23-62, Ni 1,5-8,9 g/ha tartományban változott. A KxP negatív kölcsönhatások viszont K_0P_0 kontrollon mért 1,6 g/ha Mo felvételt 0,4 g/ha-ra mérsékeltek.
- A 2001. október 9-én történt 2. kaszálás idején a N-hatások érvényesültek: szénahozam a kontrollon mért 1,0 t/ha-ról 3,9 t/ha-ra nőtt. Ugyanitt a Fe, Ba és Mo felvétele kétszeresére; a Ca, S, P, Sr, Zn és Co felvétele 3-4-szeresére; a K, N, Mg, Mn, Ba, Cu és Ni felvétele 5-6-szorosára, míg a Na felvétele 33-szorosára nőtt a maximális N-kínálattal, a kontrollhoz viszonyítva a PK kezelések átlagában.
- A két kaszálás összegeit tekintve a szénahozam a 28 éve trágyázatlan talajon 3 t/ha, míg a maximális $N_3P_3K_3$ kezelésben 13 t/ha volt. Ugyanitt a felvett Fe, Cr, B, Ni, Mo és Co 2-3-szorosára; a Ca, Mg, Mn, K, Zn, Ba és Cu 5-6-szorosára; a S, Sr és P 7-8-szorosára; a N 10-szeresére, míg a Na 16-szorosára emelkedett. A kivont K és N maximális tömege elérte a 388 kg/ha, Ca 80 kg/ha, S 49 kg/ha, P 42 kg/ha (96 kg/ha P_2O_5), Mg 24 kg/ha mennyiséget.
- Az 1 t széna képzéséhez szükséges átlagos fajlagos elemigény kísérleti viszonyaink között az alábbiak adódott: 25 kg K (30 kg K_2O), 20 kg N, 6 kg Ca (8-9 kg CaO), 2-3 kg S, 2 kg P (5 kg P_2O_5), 2 kg Mg (3-4 kg MgO). Mikroelemek fajlagos tartalma: 300 g Na, 200 g Fe, 120 g Mn, 100 g Al, 16 g Sr, 13 g Zn, 8 g Ba, 5 g B és Cu, 1-2 g Ni, 1 g Mo, 0,2 g Cr, 0,1 g Co. As, Hg, Cd, Pb és Se általában 1 g kimutatási határ alatt maradt.

Műtrágyázás hatása a telepített gyepek aminosav tartalmára és hozamára. 5.

Egy műtrágyázási kísérlet 28. évében, 2001-ben vizsgáltuk az eltérő N, P és K ellátottsági szintek és kombinációik hatását a réti csenkesz vezérnövényű nyolckomponensű pillangós nélküli gyepeverék aminosav tartalmára és hozamára. Levonható következtetések:

- A vizsgált 18 aminosavból 8 változott igazolhatóan a N-trágyázás hatására: A GLU, ASP, HIS, ARG 12-19%-kal nőtt; míg a PRO 23, CYS 25, TRY 42, ALA 48%-kal csökkent a maximális N-adagolás nyomán a nyersfehérjében, a N-kontrollhoz viszonyítva. Az emelkedő P-kínálattal nőtt az ASP, LEU, GLY, PHE, HIS, CYS koncentrációja, ill. drasztikusan 41%-kal esett az ALA tartalma a P-kontrollhoz képest.
- Az NxP pozitív kölcsönhatások nyomán az NP kontrollon mért ASP 7,2-ről 10,3%-ra, HIS 3,8-ről 5,8%-ra, ARG 3,2-ről 4,2%-ra emelkedett az együttes NP trágyázással. Ugyanitt az ALA 5,8-ről 2,2%-ra, ill. a TRY 1,3-ről 0,6%-ra zuhant. A TRY koncentrációját a K-trágyázás is mérsékelte átlagosan 0,3%-kal, így az abszolút kontrollon mért 1,59-ről 0,35%-ra esett vissza a maximális NPK kezelésben.
- A gyepszéna aminosav hozamát a N-trágyázás átlagosan 3-4-szeresére, a P-trágyázás 2-2,5-szeresére, míg a K-trágyázás 20-30%-kal növelte. A 28 éven át nem trágyázott abszolút kontroll és a maximális $N_3P_3K_3$ trágyázási szint között az ALA és TRY hozama 3-4-szeres, a szénatermés 5-szörös, az egyéb aminosav hozamok átlagosan 8-12-szeres növekedést mutatott. A HIS 14, PRO 16, GLY 18, CYS 20-szoros hozamnövekedést ért el a kontrollhoz képest. Az esszenciális aminosavak tömege 774 kg/ha, összes aminosavak tömege 1552 kg/ha, nyersfehérje hozama 1779 kg/ha-t ért el a $N_3P_3K_3$ ellátottságon.
- Az NxP kölcsönhatások eredményeképpen az ASP/ALA aránya az NP-kontrollon mért 1,2-ről 4,7-re, ARG/TRY aránya ugyanitt 2,5-ről 6,3-ra, HIS/TRY aránya 2,9-ről 9,7-re táult az együttes NP-túlsúly nyomán. A trágyázás inbalanszt hozhat létre egyes aminosav-párok között, antagonizmust indukálva. Hasonló viszonyok között a takarmány triptofán kiegészítésre szorulhat az aminosav egyensúly helyreállítása céljából.

2006.

Műtrágyahatások vizsgálata a 2. éves telepített gyepek. Termés és elemtartalom. 6.

Egy műtrágyázási tartamkísérlet 29. évében, 2002-ben vizsgáltuk az eltérő N, P és K ellátottsági szintek és kombinációik hatását a réti csenkesz (*Festuca pratensis*) vezérnövényű, nyolckomponensű pillangós nélküli gyepekeverék 2. évének termésére és elemtartalmára. Főbb következtetések:

1. A két kaszálás szénatermése kereken 1.4-8.0 t/ha, míg a zöld fütermés 5.0-24.0 t/ha között változott az NxP kölcsönhatások eredményeképpen. Döntőnek a N-trágyázás bizonyult, mely a szénaterméseket megötszörözte. A P-hatások csak az 1. kaszálásban tükröződtek, míg a K-ellátás a termés tömegét érdemben nem befolyásolta.
2. A 100 kg/ha/év N-adagnál 1 kg N-re 129 kg fű vagy 48 kg széna, a 200 kg/ha/év adagnál 42 kg fű vagy 11 kg széna, míg a 300 kg/ha/év adagnál 19 kg fű vagy 4 kg széna többlettermés jutott. Maximális N-kínálattal a széna NO₃-N készlete a megengedett 0.25% fölé emelkedett és az össz-N 26%-át már ez a forma tette ki az 1. kaszálás idején. Szaktanácsadási szempontból e termőhelyen a 130-150 mg/kg ammoniumlaktát (AL) oldható P₂O₅ és K₂O készlete tekinthető kívánatosnak a szántott rétegben 200 kg/ha/év átlagos N-kiegészítéssel.
3. A N-trágyázással nőtt a N, K, Mg, NO₃-N, Na, Mn és Cu, valamint mérséklődött a S, P, Al, Fe, B és Mo beépülése az anyaszénába. A talaj növekvő P-ellátottsága serkentette a P, Ca, Mn, Sr és Ba, illetve mérsékelte a S és Mo felvételét. A K-kínálattal emelkedett a K és Ba, míg gátlást szenvedett az antagonista kationok (Ca, Mg, Na), és Mo beépülése.
4. Az indukált Mo-hiány a takarmány minőségét veszélyeztetheti, mely a trágyázatlan talajon mért 1.0 mg/kg értékről 0.1-0.2 mg/kg értékre zuhant a maximális NPK trágyázás nyomán. Ugyanitt a normálisnak tekintett 2-4 ezer körüli P/Mo aránya 20 ezer fölé emelkedett. A 2. kaszálásnál az indukált Mo-hiány jelensége visszaszorult. Kifejezetté vált viszont a P-Zn antagonizmus, illetve az indukált Zn-hiány. A P-kontroll talajon a sarjűzéna 15 mg/kg, a P-túlsúlyoson 10 mg/kg Zn koncentrációt mutatott. Ugyanitt a P/Zn aránya a még elfogadható 167-ről 364-re tágult.
5. A 2. kaszálásból származó sarjűzéna kicsi termése ásványi elemekben gazdagabb mint az anyaszéna nagy termése. A legtöbb elembe a dúsulás 30-50%-ra tehető. Az átlagos N-készlet viszont ezt meghaladóan kétszeres, míg az Al, Fe és Mo tartalom több mint kétszeres akkumulációt jelzett. Kiugró, 25-szörös változást mutatott a Na-koncentrációja a szénában az NxK kölcsönhatások eredményeképpen, az antagonista K és a szinergista N befolyása alatt.

Műtrágyahatások vizsgálata a 2. éves telepített gyepon. Ásványi elemfelvétel. 7.

Egy műtrágyázási tartamkísérlet 29. évében, 2002-ben vizsgáltuk az eltérő N, P és K ellátottsági szintek és kombinációik hatását a réti csenkesz (*Festuca pratensis*) vezérnövényű, nyolckomponensű pillangós nélküli gyepekeverék 2. évének termésére és elemtartalmára. Főbb következtetések:

1. Míg a szénatermés tömegét döntően a N-ellátás határozta meg, a N-kontrollhoz viszonyítva ötszörösére növelve, az ásványi elemek felvételét a fellépő NxP és NxK kölcsönhatások ill. antagonizmusok és szinergizmusok jelentősen tovább módosították.
2. Az NxK ellátottság függvényében az 1. kaszálással kivont K pl. kereken 23-198 kg/ha, Na 0,1-7,1 kg/ha, Mo 0,4-3,5 kg/ha változást mutatott. Az NxP trágyázással a P 3-14 kg/ha, Sr 12-388 g/ha, Mo 0,5-4,5 g/ha határok között módosult. Hasonlóképpen nagyságrendi változások jelentkeztek a 2. kaszálás idején is.
3. A talaj növekvő oldható K-kínálatával nőtt a K és Ba, ill. visszaszorult az antagonista Ca, Mg, Na elemek felvétele. A P-trágyázás serkentette a P, S, Sr és Ba, valamint gátolta a Mo beépülését, melynek kivont mennyisége 1/3-ára esett a P-ral igen jól ellátott parcellákon. A bőséges N-ellátás főként a N, K, Mn, Sr és Cu elemek beépülését segítette nagyságrendbeli akkumulációt eredményezve a N-kontrollhoz viszonyítva.
4. Az extrém tápláltsági szituációkat tekintve (az N₀P₀K₀ és az N₃P₃K₃ szintek között) az alábbi különbségek léptek fel a felvételben 2002-ben a makroelemek esetén: K 34-302 kg/ha, N 15-168 kg/ha, Ca 8-35 kg/ha, S 5-22 kg/ha, P 4-22 kg/ha (9-51 kg/ha P₂O₅), Mg 3-14 kg/ha. Kontrollhoz képest a Na beépülése 23-szorozódott az egyoldalún N-kínálattal, majd töredékére zuhant az együttes NPK adagokkal. Nagyságrendbeli emelkedést mutatott a Mn, Sr, Zn és Cu. Az As, Cd, Co, Cr, Hg, Pb, Se felvett mennyisége általában 1 g/ha méréshatár alatt maradt.
5. Az 1 t szénába épült elemtartalom a két kaszálás összegéből számítva 2002-ben az alábbi szórásokat mutatta a műtrágyázás függvényében: K 17-35 kg (20-42 kg K₂O), N 9-19 kg, Ca 3-5 kg, S 2,0-2,5 kg, P 1,3-2,5 kg (3,0-5,7 kg P₂O₅), Mg 1,4-1,9 kg. A beépült mikroelemek mennyiségei: Na 170-980 g, Fe 90-170 g, Mn és Al 60-120 g, Sr 10-50 g, Zn 7-25 g, Ba és B 3-6 g, Cu 3-6 g, Ni 0,4-0,9 g, Mo 0,3-1,3 g/t széna. Adataink a gyepe elemforgalmának mértékére utalnak és iránymutatónak szolgálhatnak a műtrágyaigény becslésében a szaktanácsadás számára.

Műtrágyahatások vizsgálata a 2. éves telepített gyepon. Minőség, tápanyaghozam. 8.

Egy műtrágyázási tartamkísérlet 29. évében, 2002-ben vizsgáltuk az eltérő N, P és K ellátottsági szintek és kombinációik hatását a réti csenkesz (*Festuca pratensis*) vezérnövényű, nyolckomponensű pillangós nélküli gyepekeverék 2. évének termésére és elemtartalmára. Főbb levonható következtetések:

1. Döntőnek a N-hatások bizonyultak, melyek a szénaterméseket és a tápanyaghozamokat is többszörözték. A N-kínálattal nőtt a széna nyersfehérje, valamint mérséklődött a nyersrost, összes cukor és nyershamu tartalma. A P-hatások nem bizonyultak következetesnek, míg a K-trágyázás 15-20%-kal emelte a széna nyershamu készletét mindkét kaszálás idején.
2. A két kaszálás összegét tekintve a szénatermés a 29 éve trágyázatlan kontrollon ($N_0P_0K_0$) mért 1,7 t/ha-ról 8,7 t/ha-ra emelkedett a maximális trágyázás ($N_3P_3K_3$) nyomán. Ugyanitt a nyersrost 532 kg-ról 2876 kg-ra, a nyersfehérje 113 kg-ról 1110 kg-ra, a nyershamu 132 kg-ról 672 kg-ra, a nyerszsír 39 kg-ról 173 kg-ra nőtt. A nyersrost/nyersfehérje aránya ezzel párhuzamosan 4,7-ről 2,6-ra szűkült.
3. A 3 éves tárolást követően a karotin nagy része elbomlott a szénában, az átlagos mennyiség csupán 0,9 mg/kg szárazanyag értéket adott. Az N-kontrollon mért 0,6 mg/kg a 200 kg/ha/év N-adaggal megduplázódott, majd a 300 kg/ha/év N-adag nyomán ismét bizonyíthatóan visszaesett.
4. A sarjűszéna kis termése átlagosan 50-70%-kal gazdagabb volt nyersfehérjében és nyershamuban, míg a nyerszsír készlete az anyaszénában mértnek 3-szorosát tette ki. A nyersrost/nyersfehérje aránya a sarjűban átlagosan 1,9, míg a gyenge minőségű, ill. tápértékű anyaszénában 4,2 volt. A sarjűszéna viszont nyersrostban volt szegényebb mintegy 20%-kal.
5. A sarjűszéna egyéb minőségi mutatóit vizsgálva azt találtuk, hogy a javuló N-kínálattal igazolhatóan esett a N-mentes kivonható anyag (Nmka) és a savdetergens rost (ADF) tartalma, valamint nőtt az energiafüggő és a N-függő metabolizálható fehérje (MFE és MFN), ill. a nettóenergia (NE) formák/jellemzők. A P-kínálat érdemi változásokat nem okozott. A K-trágyázás nyomán némileg emelkedett a neutrális detergens rost (NDF), ill. csökkent a Nmka és az energetikai mutatók (NE) értéke.

2007.

Műtrágyahatások vizsgálata a 3. éves telepített gyepon

Egy műtrágyázási kísérlet 30. évében, 2003-ban vizsgáltuk az eltérő N, P, K ellátottsági szintek és kombinációik hatását a réti csenkesz (*Festuca pratensis*) vezérnövényű nyolckomponensű pillangós nélküli gyepekre. Főbb eredmények:

1. A száraz 2003. évben egy kaszálásra került sor június 2-án. A 30 éve trágyázatlan kontroll 1,3 t fü, ill. 0,6 t szénatermést adott ha-ként. A maximális 10,7 t fü, ill. 4,2 t szénatermést a 200 kg/ha/év N, valamint a 153 mg/kg $AL-P_2O_5$ és a 193 mg/kg $AL-K_2O$ közepes PK-ellátottság biztosította. Az átlagos N-hatás 2,6 t/ha, az átlagos P- és K-hatás 0,4-0,4 t/ha széna terméstoppletet adott. A maximális terméshez kötődő „megfelelő” szénaösszetételt a 2% körüli N; 0,2% körüli P és az 1,8% körüli K koncentráció jelezte növénydiagnosztikai szempontból.
2. A meghatározó N-trágyázás nyomán csökkent a széna szárazanyag, nyersrost, cukor és nyershamu tartalma, míg a nyersfehérje és karotin készlete 2-2,5-szeresére nőtt. A nyerszsír maximumát az N_1 szinten találtuk, majd a N-túlsúly nyomán mennyisége a szénában felére csökkent. A P trágyázás igazolhatóan növelte az összes cukor, míg a K-trágyázás az összes cukor és nyershamu tartalmakat. A nyersrost 260-310, nyersfehérje 60-143, összes cukor 44-82, nyershamu 40-60, nyerszsír 13-27 g/kg között változott a kezelések függvényében.
3. A pillangós nélküli gyepek kevés és gyenge minőségű szénát adott N-trágya nélkül. Megfelelő nyersfehérje tartalmat (140 g/kg) a 300 kg/ha/év N-trágyázással lehetett elérni. Limitáló tényező takarmányozástani szempontból a nyersfehérje hiánya lehet, mely a N-nélküli parcellán mindössze 60 g/kg értéket tett ki.
4. A N-kínálattal nőtt a széna N, Ca, Mg, NO_3-N , Na, Mn, Sr, B, Ba, Ni tartalma. A B és Ba 2-szeres, NO_3-N 6-szoros, Na 7-szeres akkumulációt jelzett. A növekvő terméssel ugyanakkor hígult a P, Zn, Cu, Mo koncentrációja. A P- trágyázás a P, S, Sr, Ba elemek beépülését serkentette, míg a Zn, B, Mo elemekét gátolta. A K trágyázás nyomán nőtt a K és Ba, valamint csökkent az antagonista Ca, Mg, Na, Sr kationok és a S, B elemek beépülése. A széna minőségét rontja, hogy a Zn a kívánatos tartalomnak 1/3-át, míg a Cu felét teheti ki trágyázatlan talajon és az NP-trágyázással az abszolút és relatív Zn és Cu hiánya erősödhet.
5. A műtrágyázás nagyságrendi változásokat okozott az egyes elemek ha-onként felvett mennyiségben. Az 1 t szénában épült „fajlagos” elemkészlet az alábbiak szerint változott a kezelések függvényében: K 15-25 kg, N 9-22 kg, Ca 4-6 kg, S 2,3-2,6 kg, P 1,9-3,5 kg, Mg 1,8-2,0 kg, Na 0,1-0,9 kg, Fe 120-185 g, Al 100-144 g, Mn 79-112 g, Sr 10-20 g, Zn 7-15 g, Cu 2-6 g, Ba 2-5 g, B 4-5 g, Ni 1,0-1,6 g. Az As, Cd, Co, Cr, Hg, Pb, Se általában 1 g/ha mérés határ alatt maradt. Adataink iránymutatóul szolgálhatnak a gyepszéna elemigényének megítélésénél.

Műtrágyahatások vizsgálata 4.éves telepített gyepon. Termés, elemösszetétel.

Egy műtrágyázási kísérlet 31. évében, 2004-ben vizsgáltuk az eltérő N, P, K, ellátottsági szintek és kombinációik hatását a réti csenkesz (*Festuca pratensis*) vezérnövényű nyolckomponensű pillangós nélküli gyepekre. 4. évének termésére és ásványi elemtartalmára. Főbb eredmények:

1. A N-kínálattal együtt 2-2,5-szeresére nőtt az átlagos növénymagasság és csökkent a szárazanyag-tartalom. A két kaszálás összes széna hozama a N-kontroll talajon 1,6 t/ha, a 300 kg/ha/év kezelésben 7,8 t/ha

mennyiséget tett ki. Leginkább hatékonyak a 100 kg/ha/év N-adag bizonyult, ahol 1 kg N-re 40 kg széna, ill. 185 kg fű többletermés jutott. A második 100 kg/ha/év N-adagot döntően a 2. kaszálás hasznosította 16 kg széna/kg N többleterméssel. A 300 kg/ha/év adag már gazdaságtalannak bizonyult.

2. A 31 éve P-val nem trágyázott, gyengén ellátott P-kontrollhoz viszonyítva az anyaszéna 1,0 t/ha szénatöbblettel hálálta meg az ammóniumlaktát (AL) oldható P_2O_5 tartalom „közepes” szintre, 153 mg/kg értékre való emelését. A 2. kaszálás idején azonban a P-trágyázás már eredménytelen maradt, a gyepek kielégítették P-igényét a P-kontroll talajon is. A K-trágyázás átlagosan 0,5 t/ha szénatöbbletet adott, a talaj eredeti 135 mg/kg „közepes” AL- K_2O ellátottságát 193 mg/kg „kielégítő” szintre növelve. A K-kínálat további növelése a széna termését már nem módosította.
3. A N-kínálattal mindkét kaszáláskor nőtt a széna N, NO_3-N , Na, Ba, és Cu, valamint mérséklődött a Fe, Mn, Al, Mo tartalma. A talaj P-ellátottságának javulása a P, S, Sr akkumulációját serkentette, ill. a Cu és Mo beépülését gátolta egyértelműen. A K-trágyázás a K beépülését segítve egyidejűleg antagonisták hatású volt az egyéb kationok, mint a Ca, Mg, Na felvételére.
4. A sarjuszéna szegényebb volt az anyaszénához viszonyítva K, N, NO_3-N , P, Al és Zn elemekben. Az átlagos Zn-készlet pl. a 60 mg/kg-ról 18 mg/kg-ra zuhant. Ugyanakkor a Ca, S, Mg, Mn, Fe, Sr, B, Ba, Mo elemek inkább az előregedő sarjában akkumulálódtak.
5. Az NxP kölcsönhatások nyomán a széna Mo tartalma az 1. kaszáláskor 0,3-1,0 mg/kg, míg a 2. kaszáláskor 0,4-4,5 mg/kg között változott, azaz ugyanazon évben a termett széna Mo tartalmában 15-szörös különbség is felléphet. Az anyaszéna Na tartalmát a N-trágyázás egy nagyságrenddel növelte, míg a K-trágyázás 1/5-ére mérsékelte. Az NxK kölcsönhatások eredményeképpen a Na koncentrációja a szénában 62-1923 mg/kg értéktartományban mozgott, több mint 30-szoros módosulást elszenvedve. A kölcsönhatások mértéke kaszálásenként változhat és némileg/esetenként az iránya is módosulhat. Ismeretük alapvető fontossággal bírhat mind növénydiagnosztikai, mind takarmányozástani szempontból.

2008.

Műtrágyahatások vizsgálata 4. éves telepített gyepek. Elemfelvétel, elemforgalom

Egy műtrágyázási kísérlet 31. évében, 2004-ben vizsgáltuk az eltérő N, P, K, ellátottsági szintek és kombinációik hatását a réti csenkesz (*Festuca pratensis*) vezérnövényű nyolckomponensű pillangós nélküli gyepek 4. évének termésére és ásványi elemtartalmára. Főbb eredmények:

1. A 31 éves trágyázatlan talaj 1,6 t/ha míg a maximális $N_3P_3K_3$ kezelés 9,4 t/ha szénatermést adott 2004-ben, tehát trágyázással a két kaszálás hozama közel 6-szorosára volt növelhető. Ezzel párhuzamosan 2-2,5-szeresére nőtt az átlagos növénymagasság és 1/3-ával mérséklődött a szárazanyag mennyisége a fűben.
2. A leginkább mobilis Na felvett tömege a N-műtrágyázással az anyaszénában 28-szorosára, a 2. kaszáláskor 78-szorosára nőtt, míg a K-trágyázással közel 1/5-re, ill. felére esett vissza. Az NxK kölcsönhatások eredményeképpen a Na felvételében a 1. kaszáláskor 81-szeres, a 2. kaszálásnál 123-szoros különbségek adódtak. A Mo beépülését a N-ellátás serkentette, míg a P-kínálat gátolta. Az NxP kölcsönhatások 4-6-szoros eltéréseket indukáltak a Mo felvételében.
3. Az 1 t szénába épült „fajlagos” elemkészlet a meghatározó N-ellátottság függvényében az alábbiak szerint alakult ezen a termőhelyen: 24-26 kg K, (29-31 kg K_2O), 15-27 kg N, 5-6 kg Ca, 2-3 kg P (4-7 kg P_2O_5), 2-3 kg S, 2 kg Mg és 0,1-1,0 kg Na. A mikroelemek tartalma szintén változott: Mn 114-133 g, Fe 82-126 g, Al 38-88 g, Zn 42-52 g, Sr 13-16 g, Cu 3-6 g, B és Ba 3-4 g, Mo 0,4-1,6 g, Ni 1,2-1,8 g, Cr 0,1 g átlagosan 1 t szénában. Adataink iránymutatónak szolgálhatnak a gyepek elemigényének és trágyaszükségletének számításánál.
4. A trágyázatlan talaj mindössze 21 kg/ha N-t tudott a szénába juttatni. A kielégítő PK ellátottságú talajon a 100, 200, 300, kg/ha/év N-adagok nyomán a szénába épült N mennyisége is eléri vagy megközelíti a 100, 200, 300, kg/ha körüli mennyiséget. E becslések szerint a N műtrágya 100%-ban hasznosulhatott.

A nagyhöröcsöki OMTK kísérletek eredményei

Kiértékeljük a mézlepdedékes csernozjom talajon beállított NPK műtrágyázási tartamkísérlet (OMTKA Nagyhöröcsök) 40 évét a búza-kukorica-kukorica-borsó forgóban. Eredményeinket részletesen a Növénytermelés c. folyóiratban megjelent 4 dolgozatunk foglalja össze 2005-2008. között (54: 111-122, 56: 147-159, 56: 307-319, 57: 21-33).

Búza műtrágyázása a mezőföldi OMTK kísérletben 1968-2004. között

Az A-17 jelű OMTK NPK műtrágyázási kísérletet 1967 őszén állítottuk be 20 kezeléssel és 4 ismétléssel (összesen 80 parcellában) búza-kukorica-kukorica-borsó forgóval. Jelen munkánkban az 1968-2004. között, tehát a kísérlet 37 éve alatt kapott 10 búza kísérleti év eredményeit ismertetjük. Főbb eredményeink:

1. A trágyázatlan kontroll parcellák szemtermése 1.2-3.8 t/ha, az optimális NPK kezelésben 3.2-7.7 t/ha között változott a vizsgált években. Termésmaximumok az 50-100 kg/ha/év N-adaghoz, ill. a 150-200 mg/kg ammóniumlaktát (AL) oldható P_2O_5 és K_2O tartalomhoz kötődtek a szántott rétegben.
2. A borsó előveteményt követő búza általában terméscsökkenéssel reagált az egyoldalú, 50 kg/ha/év feletti N-adagokra. Az évekkel nőtt a relatív PK hiánya e kezeléseknél, ill. nőtt a PK-trágyázás hatékonysága. A kiegyensúlyozott NPK trágyázás részben ellensúlyozta az aszályt, javult a vízhasznosulás.
3. A trágyahatások időfüggők, mert változik a talaj összetétel, elemkinálata. A trágyázatlan parcellák szántott rétege elszegényedett oldható P és K készletében, mellyel a növekvő PK-hatások összefüggtek. Az eredetileg kielégítő 180-200 mg/kg AL- K_2O tartalom a közel 3 évtized alatt 115 mg/kg értékre, a 60-80 mg/kg AL- P_2O_5 készlet 50 mg/kg értékre süllyedt.
4. Megközelítően a növényi felvételt tükröző 50-60 kg/ha/év P_2O_5 , ill. 100-150 kg/ha/év K_2O adagokkal a talaj szántott rétegének oldható PK-készlete fenntartható. A felvételt 2-3-szorosan meghaladó P-trágyázás nyomán a feltalaj AL- P_2O_5 tartalma nagyságrendi dúsulást mutatott.

Búza utáni kukorica trágyareakciója a mezőföldi OMTK kísérletben 1969-2002. között

Az OMTK A-17 jelű NPK műtrágyázási kísérletet 1967 őszén állítottuk be 20 kezeléssel és 4 ismétléssel, összesen 80 parcellával búza-kukorica-kukorica-borsó forgóban. Jelen munkánkban az 1968-2001. között, tehát a kísérlet 34 éve alatt kapott 10 kukoricaév eredményeit ismertetjük. Levonható főbb következtetések:

1. A trágyázatlan kontroll parcellák szemtermése 3.9-7.7 t/ha, az optimális NPK kezelésben 8.8-10.9 t/ha között változott a vizsgált években. Termésmaximumok a 150 kg/ha/év N-adaghoz, ill. a 150-200 mg/kg ammóniumlaktát (AL)-oldható P_2O_5 és K_2O tartalomhoz kötődtek a szántott rétegben.
2. Az önmagában adott mérsékelt 50-100 kg/ha/év N-trágyázás a termést növeli, azonban az e feletti egyoldalú N-trágyázás nyomán a szemtermés általában visszaesik. A P-hatások kifejezetté válnak a nagyobb N-szinteken 2-4 t/ha szemterméstöbbleteket eredményezve. Csak a mérsékelt 50-60 kg/ha/év P_2O_5 adagok bizonyulnak hatékonynak. Az elégtelen és a túlzott P-trágyázás egyaránt termésvesztést okozhat.
3. Az utolsó kukoricaévben, 2001-ben az extrém P-túlsúlyos parcellák termése a 34 éve trágyázatlan kontroll termésétől is 1 t/ha-ral elmaradt. A P-túlsúly által kiváltott Zn-hiány nyomán 3-4 t/ha termésvesztés alakult ki az optimális/mérsékelt P-ellátottsághoz viszonyítva.
4. A trágyahatások időfüggők, mert változik a talaj összetétele, elemkinálata. Az induláskori 180-200 mg/kg AL- K_2O tartalom a 3 évtized alatt 120-130 mg/kg értékre, a 80 mg/kg AL- P_2O_5 készlet 50-60 mg/kg értékre süllyedt, mellyel az emelkedő PK-hatások összefüggtek. Közelítően a forgó növényi felvételét tükröző 50-60 kg/ha/év P_2O_5 , ill. 100-150 kg/ha/év K_2O adagokkal a szántott réteg oldható AL-PK készlete fenntartható. A felvételt 2-3-szorosan meghaladó P-trágyázás nyomán a feltalaj AL- P_2O_5 tartalma nagyságrenddel dúsult.
5. A repce magtermését az együttes NPK trágyázás 5-szörösére növelte. Meghatározónak a P-trágyázás bizonyult.

Kukorica utáni kukorica trágyareakciója a mezőföldi OMTK kísérletben 1970-2006. között

Az OMTK A-17 jelű NPK műtrágyázási kísérletet 1967 őszén állítottuk be 20 kezeléssel és 4 ismétléssel, összesen 80 parcellával búza-kukorica-kukorica-borsó forgóban. Jelen munkánkban az 1970-2006. között, tehát a kísérlet 39 éve alatt kapott 10 kukoricaév eredményeit ismertetjük. A termőhely löszön képződött mészsírtartalmú csernozjom talaja a szántott rétegben mintegy 3-5 % $CaCO_3$ -ot, 2.5-3.0 % humuszt és 20-22 % agyagot tartalmaz, N-nel és K-mal eredetileg kielégítően, P-ral és Zn-vel gyengén ellátott. A talajvíz szintje 13-15 m mélyen helyezkedik el, a terület aszályérzékenynek minősül 550-600 mm átlagos éves csapadékösszeggel. Műtrágyaként pécisót, szuperfoszfátot és kálisót alkalmaztunk. Levonható főbb következtetések:

1. A trágyázatlan kontroll parcellák szemtermése 3.3-5.9 t ha⁻¹, az optimális NPK kezelésben 7.3-12.3 t ha⁻¹ között változott a vizsgált években. Termésmaximumok a 100-150 kg ha⁻¹ év⁻¹ N-adaghoz, ill. a 150-200 mg kg⁻¹ ammóniumlaktát (AL)-oldható P_2O_5 és 200 mg kg⁻¹ feletti AL- K_2O tartalomhoz kötődtek a szántott rétegben. A talajbani optimális oldható AL- K_2O határérték megítélését a kísérleti elrendezés nem tette lehetővé, de az e talajon folyt egyéb K-hatásgörbe kísérletek eredményei szerint a K-hatások 200 mg kg⁻¹ feletti AL- K_2O tartalomnál már általában nem igazolhatók.
2. Az önmagában adott mérsékelt 50-100 kg ha⁻¹ év⁻¹ N-trágyázás a termést növeli, azonban az e feletti egyoldalú N-trágyázás nyomán a szemtermés általában visszaesik. A P-hatások kifejezetté válnak a nagyobb N-szinteken 2-4 t ha⁻¹ szemterméstöbbleteket eredményezve. Csak a mérsékelt 50-60 kg ha⁻¹ év⁻¹ P_2O_5 adagok bizonyultak hatékonynak. Az elégtelen és a túlzott P-trágyázás egyaránt termésvesztést okozott.
3. Az extrém aszályos 1990. évben a maximális 2.5 t ha⁻¹ szemtermést a 23 éve nem trágyázott kontroll talajon kaptuk. Trágyázással a termés felére zuhant. A kritikus időszak (július 15-augusztus 15) csapadéka 15-20 %-át tette ki a kedvező évszázatokénak.
4. A trágyahatások időfüggők, mert változik a talaj összetétele, elemkinálata. Az induláskori 180-200 mg kg⁻¹ AL- K_2O tartalom a 3 évtized alatt 120-130 mg kg⁻¹ értékre, a 80 mg kg⁻¹ AL- P_2O_5 készlet 50-60 mg kg⁻¹

értékre süllyedt, mellyel az emelkedő PK-hatások összefüggtek. Közelítően a forgó növényi felvételét tükröző 50-60 kg ha⁻¹ év⁻¹ P₂O₅, ill. 100-150 kg ha⁻¹ év⁻¹ K₂O adagokkal a szántott réteg oldható AL-PK készlete fenntartható. A felvételt 2-3-szorosan meghaladó P-trágyázás nyomán a feltalaj AL-P₂O₅ tartalma nagyságrenddel dúsult.

5. A tavaszi árpa szemtermése 1970-ben a kontroll talajon 1 t ha⁻¹ körülinek adódott, melyet az együttes NP, ill. NPK trágyázás 2-2.5 t ha⁻¹-ra növelt. Termésdepresszió nem jelentkezett, sőt a maximális hozamok az N₃P₂, ill. N₄P₃K kezelésben képződtek.

A borsó trágyareakciója a mezőföldi OMTK kísérletben 1971-2007. között

Az OMTK A-17 jelű NPK műtrágyázási kísérletet 1967 őszén állítottuk be 20 kezeléssel és 4 ismétléssel, összesen 80 parcellával búza-kukorica-kukorica-borsó forgóban. Jelen munkánkban az 1971-2007. között, tehát a kísérlet 40 éve alatt kapott 10 borsóév eredményeit ismertetjük. A termőhely löszön képződött mészeledékes csernozjom talaja a szántott rétegben 3 % körüli CaCO₃-ot, 2,5-3,0 % humuszt és 20-22 % agyagot tartalmaz, N-nel és K-mal eredetileg kielégítően, P-ral és Zn-kel gyengén ellátott. A talajvíz szintje 13-15 m mélyen helyezkedik el, a terület aszályérzékenynek minősül 550-600 mm átlagos éves csapadékösszeggel. Műtrágyaként pétisót, szuperfoszfátot és kálisót alkalmaztunk. Levonható főbb következtetések:

1. A kontroll parcellák szemtermése csökkent az idő előrehaladtával és egyidejűleg extrém nagy évhatalások léptek fel. A 40-100 kg ha⁻¹ év⁻¹ N, 40-60 kg ha⁻¹ év⁻¹ P₂O₅ és a 80-100 kg ha⁻¹ év⁻¹ K₂O mérsékelt trágyázás drasztikusan tompította az évenkénti termésingadozást és a maximális terméseket adta. Trágyázás nélkül elveszíthettük volna a szemtermés 1/3-át (1971-1983), felét (1987-1999), 2/3-át (2007), esetleg 3/4-ét (2003).
2. Az elégtelen és a túlzott NP-trágyázás egyaránt termésvesztést jelenthet. A P-túlsúly nyomán kifejezettebbé válhat az indukált Zn-hiány ezen a talajon és a Zn-igényes kultúrákban mint a kukorica és a borsó egyre jelentősebb depressziót okozva korlátozhatja a talaj termékenységét.
3. A trágyahatások időfüggők, mert változik a talaj összetétele, elemkinálata. Az induláskori 180-200 mg kg⁻¹ AL-K₂O tartalom a 4 évtized alatt 120-130 mg kg⁻¹ értékre, a 80 mg kg⁻¹ AL-P₂O₅ készlet 50-60 mg kg⁻¹ értékre süllyedt, mellyel az emelkedő PK-hatások összefüggtek. Közelítően a forgó növényi felvételét tükröző 50-60 kg ha⁻¹ év⁻¹ P₂O₅, ill. 100-150 kg ha⁻¹ év⁻¹ K₂O adagokkal a szántott réteg oldható AL-PK készlete fenntartható. A felvételt 2-3-szorosan meghaladó P-trágyázás nyomán a feltalaj AL-P₂O₅ tartalma nagyságrenddel dúsult.

Az őrbottyáni meszes homoktalajon végzett kísérletek tanulságai

Az őrbottyáni, Duna-Tisza közén folyó műtrágyázási tartamkísérletben feldolgoztuk 2007-ben a sáfrányos szeklice és amaránt, 2008-ban az őszi búza, sárgarépa, tritikálé, rozs és amaránt növényekkel kapott eredményeket. A közleményeket az Agrokémia és Talajtán, illetve a Növénytermesztés c. tudományos folyóiratok közzélték (lásd a publikációjegyzéket).

2007.

Műtrágyázás hatása a sáfrányos szeklice (*Carthamus tinctorius* L.) termésére és fejlődésére.

Duna-Tisza közti karbonátos homoktalajon 1970-ben beállított műtrágyázási tartamkísérletek 20. évében, 1990-ben vizsgáltuk a műtrágyázás hatását a sáfrányos szeklice fejlődésére, termésére, elemfelvételére, minőségére, valamint a talaj szántott rétegének ammóniumlaktát (AL) oldható PK készletére. Levonható főbb következtetések:

1. A talajgazdagító PK trágyázás nyomán az AL-oldható PK készlet a „kielégítő” ellátottsági tartományba emelkedett a szántott rétegben mindkét kísérletben. A nagyobb és biztonságosabb termések érdekében célszerű e növényt is a termékenyebb, jobb vízgazdálkodású talajon termesztetni. A homoktalajok termékenységét, mivel K-készletük eredendően kicsi, döntően javíthatjuk K-trágyázással. Kíváncsú a 150 mg/kg körüli AL-P₂O₅, ill. AL-K₂O tartalom elérése a feltalajban és emellett a 80-100 kg/ha N biztosítása minden tervezett tonna kaszattermésre.
2. Az aszályos évben a magtermések kicsik maradtak, különösen az erodált talajon. A humuszosabb talajon és az NP szinteken adott K-trágyázás részben ellensúlyozta a vízhiányt, a kaszattermés a kontrollon mért 200 kg/ha-ról 600 kg/ha fölé emelkedett. Ezzel együtt mérsékeltén de igazolhatóan nőtt az olajtartalom is, valamint 3,5-szeresére az olajhozam. A szeklice versenyképesnek tekinthető hasonló viszonyok között, 4:1 rozs:szeklice magtermés arányokat feltételezve. E talajon 1990-ben ugyanis 0,7-2,3 t/ha rozs szemterméseket kaptunk.
3. A kaszat olajának zsírsav összetétele a szeklicére jellemző képet mutatott és érdemben nem módosult a kezelések hatására. A linolsav (C 18:2) átlagosan 77,4 %, az olajsav (C 18:1) 13,3 %, a palmitinsav (C 16:0) 5,6, a sztearinsav (C 18:0) 2,6 % mennyiségben fordult elő.
4. Az NP-szinteken adott bőséges K-trágyázás a növény kezdeti fejlődésére, kelésére, növényborítottságára, állomány-fejlettségére, korai virágzására, magasságára, elágazások és a gubók számára, ezerkaszat

tömegére, valamint a harvest indexre egyaránt előnyösnek mutatkozott. A termékenyebb talajon gyorsan beállt az állomány, gyors és egyenletes volt a kelés, nőtt a fotoszintetizáló aktív levélfelületet jellemző súly és közel két héttel előbb érte el a növény a generatív szakaszt jelentő virágzás állapotát. Fenti megállapítások az adott termőhelyi és éghajlati viszonyokra érvényesek.

Mútrágyázás hatása a sáfrányos szeklice (*Carthamus tinctorius* L.) elemfelvételére

Levonható főbb következtetések:

1. A talajgazdagító PK trágyázás nyomán az AL-oldható PK készlete a „kielégítő” ellátottsági tartományba emelkedett. Az aszályos évben a magtermések kicsik maradtak, de az NP-szinteken a K-trágyázás részben ellensúlyozta a vízhiányt, a kontrollon mért 200 kg/ha-ról a kaszattermés 600 kg/ha fölé emelkedett.
2. A homoktalajok termékenységét döntően javíthatjuk K-trágyázással, mivel K-készletük kicsi. Kíváncsú a 150 mg/kg körüli ammóniumlaktát oldható AL- P_2O_5 , ill. AL- K_2O koncentráció elérése a szántott rétegben és emellett a kielégítő N-ellátás biztosítása.
3. A diagnosztikai célú optimumokat a fiatal levélben/lombban, 30-40 cm magas állományban a 4-5 % K, 0,3-0,4 % P, 3-4 % N, ill. a 10-15 K/P, 8-12 N/P és az 1,0-1,5 K/N aránya tükrözheti, melyhez a termésmaximumok kötődtek.
4. A N, P, Mg, Zn elemek főként a kaszatban, míg a K, Ca, Na, Fe, Mn elemek döntően a melléktermékben dúsultak. Az 1 t szem + a hozzá tartozó szalma és pelyva elemigénye átlagosan az alábbiak adódott: 94 kg N, 14 kg P (32 kg P_2O_5), 44 kg K (53 kg K_2O), 68 kg Ca, 11 kg Mg, 768 g Na, 780 g Fe, 205 g Mn, 103 g Zn, 48 g Cu.

Az EDIT magamarant vetésidő x tőszám vizsgálata szabadföldi kísérletben

Az MTA TAKI Órbottyán Kísérleti Telepén, Duna-Tisza közti karbonátos homoktalajon vizsgáltuk a vetésidő és a tőszám hatását az EDIT fajtájú magamarant fejlődésére, termésére, elemösszetételére és elemfelvételére. Főbb eredmények:

1. Az aprómagvú amarant kezdeti fejlődése lassú, a 24 cm körüli magasságot a vetés után 1 hónappal érte el június végén. Az intenzív megnyúlás szakasza a július mintegy 80 cm, augusztus kb. 50 cm gyarapodással. Augusztus végével a növekedés leállt. Alacsonyabb 128 cm-es állományt a késői sűrű vetés, a magasabb 154 cm-es állományt a korai sűrű vetés adta. Fenológiai megfigyelések szerint a virágzás július végén, teljesérés augusztus közepén, viaszérés augusztus végén, teljesérés szeptember közepén kezdődött. A teljesérés október elején fejeződött be.
2. Az optimális május 12-i korai vetésnél és a sűrű 286 ezer db/ha tőszámnál a magtermés elérte a 4,0 t/ha, szalma 6,4 t/ha, pelyva 5,4 t/ha, az összes földfeletti biomassa pedig meghaladta a 15 t/ha mennyiséget. A késői ritka vetésnél ezzel szemben a termés $\frac{1}{4}$ -re csökkent. A mag: szalma: pelyva aránya közelítően 1:1,5:1,5, a harvest index 3,0 volt átlagosan. A kétszikű amarant magja 40-50%-kal több N és S, kétszerannyi P és Zn, háromszorannyi Mg és közel 4-szerannyi Ca és B elemet tartalmazott ugyanazon a termőhelyen a búzamághoz viszonyítva.
3. A 9 t/ha körüli földfeletti légszáraz átlagtermés 180 kg K, 163 kg Ca, 147 kg N, 72 kg Mg, 23 kg P és S elemfelvételt mutatott. Magtermés akkumulálta a felvett K, Ca, Ba, Sr 2-5%-át; a Mg, Na, Al, Fe, B 8-10%-át, Mn és S 15-22%-át; a N, Zn, Cu mintegy 40%-át és a P 60%-át. Amennyiben a melléktermés a táblán marad és leszántják, elsősorban a N és P pótlásáról kell gondoskodni az üzemekben.
4. A fajlagos, azaz 1 t mag a hozzátartozó melléktermés elemtartalma 78 kg K (94 kg K_2O), 71 kg Ca (99 kg CaO), 64 kg N, 31 kg Mg (52 kg MgO), 10 kg P (23 kg P_2O_5) mennyiséget tett ki. A reálisan tervezhető 3 t/ha magtermés tehát 300 kg/ha körüli K_2O és CaO , 200 kg/ha N, 150 kg/ha MgO és 70 kg P_2O_5 elemigénnyel léphet fel. Adataink iránymutatóul szolgálhatnak a szaktanácsadás számára.

2008.

Tőszám és a N-trágyázás közötti kölcsönhatás vizsgálata amarant növényvel

Főbb levonható következtetéseink:

1. A tőszám ebben az aszályos évben nem befolyásolta bizonyíthatóan sem a növények termését, sem az elemösszetételét. A maximális 100 cm körüli növénymagasságot és a 0,9 t/ha mag, ill. 5,0 t/ha összes földfeletti termést a 100 kg/ha N-adag adta. Az ezt meghaladó N-túlsúly nyomán drasztikusan mérséklődött a növénymagasság, a terméstömeg, a növényenkénti levélszám és a hajtás légszárazanyag %-a.
2. Az amarant vegetatív és generatív részei átlagosan és közelítően 2-3-szor gazdagabbak voltak N, K, P, S és Cu elemekben, mint az ugyanott termelt tritikálé növény szervei. Hasonló dúsulást mutatott a mag Fe, Al és Ba tekintetében is. A Mg-akkumuláció 4-8-szoros, a Se és a Sr 5-9-szeres, a Ca kerekítve 5-15-szörös, míg a B 6-39-szeres értéket jelzett a tritikáléhoz viszonyítva. Az amarant magja a gabonafélék magjához képest egy nagyságrenddel több Ca és B elemet képes szövetében felhalmozni hasonló kísérleti viszonyok között.

Mútrágyázás hatása az őszi búzára karbonátos homoktalajon

Duna-Tisza közti karbonátos homoktalajon, az Őrbottyáni kísérleti telepünkön beállított NPK műtrágyázási tartamkísérlet 21. évében, 1991-ben vizsgáltuk a műtrágyázás hatását az őszi búza fejlődésére, termésére és elemfelvételére, valamint a talaj AL-oldható PK-tartalmának változására. A levonható főbb tanulságok:

1. A kontrollon mért 1,3 t/ha szemtermést az NP-trágyázás 2,0-2,5-szörösére a szalma hozamát 2,5-3,5-szörösére növelte. A K-trágyázás további 0,6 t/ha szem, ill. 1,0-1,2 t/ha szalma többletet eredményezett. Az őszi búza is igényelte az AL-oldható P_2O_5 150-200 mg/kg, valamint az AL- K_2O 100-150 mg/kg ellátottságot a szántott rétegben.
2. A szárbainduláskori hajtás összetétele jól tükrözte a kezelések hatását, ill. a búza tápláltsági állapotát. Az NP-kezelések hatására nőtt a N, P, Sr és mérséklődött az Al koncentrációja. A K-trágyázással javult a K-felvétel és a fellépő kation-antagonizmus nyomán gátolt volt a Ca, Mg, Sr beépülése. Mindez ellensúlyozta a karbonátos talaj Ca-túlsúlyát és javította a növények minőségét, termését.
3. A búza elemfelhalmozását vizsgálva azt találtuk, hogy a szárbaindulás elején vett hajtás az aratáskori (szem + szalma) N-készlet 68%-át, a K 155%-át, Ca 58%-át, P 42%-át tartalmazta átlagosan. A Mg és a mikroelemek döntő hányada viszont a szárbaindulást követően akumulálódott a földfeletti növényi részekben. A K jelentős része ezzel szemben az előregedő vegetatív részekből kimosódhatott, ill. a lehulló levelekkel visszakérülhetett a talajba.
4. Az 1 t/szem a hozzátartozó melléktermés fajlagos elemtartalma kísérletünkben az alábbiak adódott: 19 kg N, 8 kg K, 3-4 kg Ca, Mg és P, valamint 396 g Fe, 187 g Na, 76 g Mn, 50 g Al, 30 g Sr, 26 g Zn és 4 g Cu. Adataink felhasználhatók a tervezett termés NPK elemigényének becslése során.

Műtrágyázás hatása a sárgarépa meszes homoktalajon

Duna-Tisza közti meszes homoktalajon, az Őrbottyáni kísérleti telepünkön beállított NPK műtrágyázási tartamkísérlet 22. évében, 1992-ben vizsgáltuk a műtrágyázás hatását az Óriás fajtájú sárgarépa fejlődésére, termésére és elemfelvételére. A levonható főbb tanulságok:

1. A 22. éve trágyázásban nem részesült talajon, ebben a száraz évben, elenyésző 0,4 t/ha lomb és 2,8 t/ha friss gyökértermést kaptunk betakarításkor. A sárgarépa 6 hónapos tenyészideje során mindösszesen 190 mm csapadékot kapott, különösen aszályos volt az április és az augusztus hónap. Az NP-trágyázás a kontroll termését 2-2,5-szeresére növelte, majd az NPK trágyázással a kontroll hozamai 6-szorosára emelkedtek. A sárgarépa K-igényes kultúra, célszerű a talaj oldható K-tartalmát a kielégítő 150-200 mg/kg AL- K_2O szintre növelni.
2. A gyökérfejlődés kezdetén vett lomb jól tükrözte a növény tápláltsági állapotát. Az irodalomban közölt optimális koncentrációk önmagukban azonban félrevezetőek lehetnek, fontos a főbb elemarányok, a kiegyensúlyozott tápláltság ismerete. A nagy terméshez kötődő optimális K-tartalom a 4 % körül vagy felette volt, ahol a K/Ca aránya a 2, a K/Mg és K/P aránya a 10 fölé emelkedett. A K-trágyázással javult a K-felvétel és a fellépő ionantagonizmus nyomán gátolt volt a Ca, Mg, Na Sr és Ni beépülése. Mindez ellensúlyozta a meszes talaj Ca-túlsúlyát és javította a termést. A levélanalízis eredményei szerint rejtett Zn-hiány alakult ki, amennyiben a lomb Zn tartalma mindössze átlagosan 20 mg/kg koncentrációt jelzett a P/Zn aránya ugyanakkor az optimális 100 körüli helyett 200 fölé emelkedett.
3. A betakarításkori lomb elszegényedett K, N, P, Ni elemekben. A tartaléktápanyag NO_3 -N egy nagyságrenddel zuhant a fiatal levélhez képest. Nőtt viszont a Ca, Fe, Al, Mn, Ba, B, Pb, Cr, Co készlete. A gyökér halmozta fel az összes felvett K, P, Na, Ni 83-88 %-át, a N, Zn, Cu, Mo 71-79 %-át, a Mg, Fe, Cd, Cr, 61-70 %-át és a S, B elemek 50-57 %-át. Ugyanakkor az Al és Cr csupán 40-44 %-át, a Ca, Sr, Mn, Ba, Pb elemeknek csupán 32-38 %-át találjuk a gyökérben, fő akumulációs szervük a lomb volt.
4. A sárgarépa maximális 2,3 t/ha friss lomb + 17,5 t/ha friss gyökér termésével, tehát az összesen 4,8 t/ha légszáraz betakarított tömegével (a lomb ekkor átlagosan 50 %, a gyökér 21 % légszáraz anyagot tartalmazott) kereken 71 kg K, 59 kg N, 58 kg Ca, 15 kg Mg, 12 kg P, 10 kg S, 4 kg Na, 2 kg Fe, 1 kg Al felvételt mutatott. A Mn 400 g, B és a Zn 90 g, Cu 30 g, Ni 6 g, Cr és Mo 2 g, Co 1 g körüli akumulációt jelzett ha-ként. A 10 t gyökér + a hozzátartozó lomb ún. fajlagos elemkészlete kereken 34 kg N, 16 kg P_2O_5 , 48 kg K_2O , 46 kg CaO, 16 kg MgO mennyiségnek adódott, mely jó egyezést mutatott a hazai szaktanácsadás irányzámaival. Kivételt az extrém nagy CaO jelentett, mely a meszes termőhely és az aszályos évszám viszonyait tükrözte. Adataink iránymutatóul szolgálhatnak a tervezett termés elemigényeinek becslésével hasonló körülmények között.

Műtrágyázás hatása a tritikáléra karbonátos homoktalajon

Duna-Tisza közti meszes homoktalajon, az Őrbottyáni kísérleti telepünkön beállított NPK műtrágyázási tartamkísérlet 23. évében, 1993-ban vizsgáltuk a műtrágyázás hatását a tritikále fejlődésére, termésére és elemfelvételére. A kísérletből levonható főbb tanulságok:

- 1., A tritikále 9 hónapos tenyészideje alatt 212 mm csapadék hullott, a sokévi átlag 53 %-a. Január és június közötti 6 hónap csapadékösszege 1993-ban 72 mm-t tett ki. A kontroll talajon kapott 0,7 t/ha szem és 1,3 t/ha

- melléktermés tömegét a mérsékelt 80 kg/ha/év N + 60 kg/ha/év P₂O₅ trágyázás 1,1 t/ha körüli szem és 2,2-2,4 körüli melléktermés szintjére növelte. A nagyobb NP-adagok és a K-trágyázás hatástalanok maradtak.
- 2., A növényanalízis eredményei szerint a növekvő NP-kínálattal általában emelkedett a N, Ca, Mg, P, Sr, Cu elemek koncentrációja a növényi részekben, kifejezetten a virágzás elejei hajtásban. A K-trágyázás serkentette a K és Na beépülését a növény vegetatív részeibe, valamint gátolta az antagonistá Ca, Sr, Mg kationok, ill. esetenként a P, B és Al elemek felvételét.
  - 3., A magtermés bizonyult leggazdagabbnak a N, P, S, Mg, Zn és Cu elemekben. Szalmában a Ca, Fe, Mn, Sr, Ba fémek akkumulálódtak főképpen. Az 1 t szem + a hozzátartozó melléktermés u.n. fajlagos átlagos elemkészlete a kicsi termés és a tág melléktermés/főtermés aránya miatt szokatlanul nagyra adódott. A K kivételével minden makroelem fajlagos tartalma meghaladta a más termőhelyeken mért értékeket. A mikroelemek közül a Fe és Al 5-6-szorosa, a Sr és Zn mintegy a kétszerese volt pl. a meszes csernozjomon mért maximumoknak.
  - 4., A tervezett termés elemigényének számításánál, a szaktanácsadásban, hasonló extrém nagy fajlagosokkal nem célszerű számolni. Mindez felesleges túltrágyázáshoz vezethet. Valójában a tritikále trágyaigénye mérsékelt, mert a növény képes hasznosítani a más kultúrák számára nehezen felvehető frakciókat is a talajban.

Műtrágyázás hatása a rozsra karbonátos homoktalajon

Duna-Tisza közti meszes homoktalajon, az Őrbottyáni kísérleti telepünkön beállított NPK műtrágyázási tartamkísérlet 24. évében, 1994-ben vizsgáltuk a kezelések hatását a rozs fejlődésére, termésére, a szem elemösszetételére, valamint a talaj AL-oldható PK-tartalmának változására. A kísérletből levonható tanulságok:

1. A 24 évig tartó PK-műtrágyázás eredményeképpen egyes kezelésekben a szántott réteg kielégítően ellátottá vált K-ban, sőt a P-ellátottság az optimumot kétszeresen haladta meg.
2. A kontroll szalmatermését a bőséges NPK-trágyázás 6-szorosára növelte. A tekintélyes vegetatív tömeg elhasználta a talaj vízkészletét és a generatív stádiumban fellépő aszály a szemképződést gátolta. A melléktermés/főtermés aránya a kontrollon mért 2-ről a 8-főlé emelkedett az N₂P₂K₄ kezelésekben, a magtermés pedig a kontroll szintjére zuhant. A javuló K-ellátottsággal a szalma tömege nőtt a szem tömegének rovására a limitet jelentő 6 t/ha körüli összes légszáraz földfeletti biomaszában belül.
3. Kezelések hatására nem módosult a szemtermés K, S, Mg koncentrációja. Az NP-trágyázás növelte a N és a P beépülését, valamint mérsékelte a Zn és a Mo akkumulációját az ismert P-Zn, ill. P-Mo antagonizmus nyomán. Az As, Cd, Co, Cr, Hg, Pb és Se elemek tartalma kimutathatósági határ (0,1-0,3 mg/kg) alatt maradt. A kontrollhoz viszonyítva a maximális N₂P₂K₄ kezelésben a Cr és Sr tartalma 2-2,5-szeresére, az Al, B és Ba átlagosan 4-szeresére, míg a Fe és Ni mennyisége mintegy a 6-szorosára nőtt meg a szemben.

Komposztált vágóhídi melléktermékek hatása szántóföldi növények terméshozamára Őrbottyáni meszes homoktalajon

Beszámoltunk a vágóhídi hulladék-komposzt talajtermékenységre gyakorolt hatásáról, alkalmazására javaslatokat dolgoztunk ki. Az eddigi eredményeink 3 nemzetközi konferencián és egy folyóiratban jelentek meg 2005. óta.

Őrbottyáni meszes homoktalajon vizsgáltuk a különböző minőségű állati eredetű komposztok és húsliszt hatását és utóhatását a kukorica, mustár és tritikále fejlődésére. A talaj átlagosan 1-6 % közötti CaCO₃ és 1-1,5 % humusz készlettel rendelkezett. A humuszos szint vastagsága 60-80 cm, a pH(H₂O) 7,0-7,4 közötti értéket mutatott. Az agyagfrakció mennyisége 10-15 %, a termőhely nitrogén, foszfor és kálium elemekben egyaránt szegény. A kísérleteket 2002-ben és 2003-ban állítottuk be 5 kezeléssel és 4 ismétlésben, azaz 20-20 parcellában, melyek 5x8=40 m² területet jelentettek véletlen blokk elrendezésben. A kezelések egyszeri 0, 25, 50, 100, 200 t/ha friss komposztot, illetve 0; 2,5; 5; 10; 20 t/ha húsliszt adagot kaptak. A kísérleti növényként 2002-ben kukoricát, 2003-ban mustárt, 2004-től pedig tritikálét termesztettünk. Az aszályos első két évében az éretlen komposzt nagyobb adagjai már depressziót okoztak. A komposztok és a húsliszt utóhatása kifejezett volt. A kedvező csapadék-ellátottságú 2004. évben az éretlen komposzt a kontroll parcella összes földfeletti termését több mint háromszorosára növelte. A maximális dózisok ekkor már egyik kísérlet esetében sem okoztak depressziót. A további években az utóhatások mérséklődnek, de még 2006-ban is, a 4. éves utóhatások igazolhatóak voltak az adagtól és a komposzt fajtától függően.

A nyírlugosi savanyú homoktalajon végzett kísérletek tanulságai

2007-ben a meszezés és műtrágyázás talajra és növényre gyakorolt hatását értékeltük a 44 éves nyírlugosi tartamkísérletben részletesen bemutatva a termés, talajvizsgálati és növényelemzési adatainkat. Az eredményeket 5 idegen nyelvű és egy átfogó magyar nyelvű közlemény taglalja. A kutatásokat részletes

talajkémiai vizsgálatokkal egészítettük ki, továbbfejlesztve a meszezési és műtrágyázási szaktanácsadás módszertanát.

A nyírlugosi meszezési és műtrágyázási tartamkísérletben végzett vizsgálataink alapján az alábbi főbb tanulságok fogalmazhatók meg:

1. A tartós N-műtrágyázás nyomán a trágyázatlan kontrollon mért 4,3 pH (KCl) 3,5-re süllyedt, míg az 1 t/ha/év CaCO_3 adagolás eredményeképpen 6,4-re emelkedett a szántott rétegben. Ugyanitt a kicsérélhető Ca^{2+} 0,13 mgeé/100 g értékről 2,18 mgeé/100 g értékre nőtt. Ezzel szemben az Al^{3+} 0,68-ról 0,40-re, míg a Fe^{2+} 0,43-ról 0,15 mgeé/100 g-ra süllyedt. A meszezés eredményeképpen a talaj kationcserélő kapacitása (T-érték) 3,3-ról 3,6-3,8-ra, a kicsérélhető bázisok összege (S-érték) 0,4-ról 2,5 mgeé/100 g-ra, a bázis-telítettség pedig 12%-ról 69%-ra változott.
2. Az NH_4 -acetát+EDTA oldható elemtartalmak szintén jellemezték a műtrágyázás és a meszezés, ill. talajsavanyodás hatását. Az erősen savanyú talajon mért Ca 87 mg/kg-ról a meszezés nyomán 767 mg/kg-ra, Mg 18-ról a Mg-trágyázással 97-re, Mn 8-ról 36-ra, Sr 0,4-ról 2,7-re, Co 0,15-ről 0,53-ra, Ni 0,10 mg/kg-ról 0,19 mg/kg-ra emelkedett.
3. A tritikále monokultúra az utóbbi 8 éve során sem volt kimutatható összefüggés a tenyészidő alatti csapadékösszegek és a szemtermések között. A N-nel egyoldalúan műtrágyázott erősen elsavanyodott talajon a csapadékból 2005. és 2006. években az állomány gyakorlatilag kipusztult. Összességében és átlagosan a trágyázatlan kontroll termését az együttes műtrágyázás + meszezés megháromszorozta a vizsgált időszakban. Amennyiben a N-kezelések okozta depressziót is figyelembe vesszük, a kezelések 5-szörös különbségeket eredményeztek.
4. A trágyahatások időfüggők. A kísérlet első 10 évében érdemi trágyahatásokat, ill. terméstöbbleteket csak a N-trágyázás okozott. Ezeken a parcellákon a talaj extrém módon elsavanyodott és tápelemekben elszegényedett az utóbbi évtizedben és terméketlenné vált. A nyírlugosi talajon az országos átlagokat meghaladó termések érhetők el kedvező években, amennyiben a talaj pH (KCl) 5,5-6,0 értéket mutat és a kielégítő NPKCaMg ellátottságról gondoskodunk.

Trágyázás hatása legeltetett ősgyepekre

A Hortobágyi és a Kiskunsági Nemzeti Parkkal szomszédos és hasonló adottságú Bakonszeg ill. Cserkeszőlő térségében vizsgáltuk a különböző korú, különböző módon tárolt juhtrágyák elemösszetételét, ill. trágyázás hatását a terhelt területek jellemzőire, valamint a juhtrágya és az NPK műtrágyák hatását az ősgyep termésére és ásványi elemeire. Ennek eredményeit 2007-ben adtuk közre.

A réti szolonyec talajok feltalaja agyag mechanikai összetételű, felszínében mészhiányos/enyhén savanyú 4-5% humusztartalommal. A CaCO_3 mennyisége az 1 m-es rétegben már 12-21% körüli. Talajvizsgálatok alapján foszforral gyengén-közepesen, káliummal és egyéb makro/mikroelemekkel kielégítően ellátott volt. Főbb levont következtetéseinket az alábbiakban foglaljuk össze:

1. A 3000 db tejhasznú anyajuh a felhajtó út, itatók és a pihenő karám 0-20 cm-es feltalajában jelentős trágyaterhelést okozott 1998 óta. A pH(KCl) 5,0-ról 5,5-6,8-ra, az NH_4 -acetát + EDTA oldható K 300 mg/kg-ról 1000-2200 mg/kg-ra, P_2O_5 112 mg/kg-ról 319-940 mg/kg-ra, S 28 mg/kg-ról 37-145 mg/kg-ra, a NO_3 -N 7 mg/kg-ról 14-86 mg/kg-ra, az NH_4 -N 13 mg/kg-ról 9-58 mg/kg-ra emelkedett Bakonszegen.
2. Cserkeszőlőn a 200 db anyajuh trágyaterhelése még nem volt kimutatható a legelőterület átlagához viszonyítva a feltalajban.
3. A juhtrágyák összetétele közelálló volt a két vizsgált termőhelyen. A pH(H_2O) 7-8 közötti, a szervesanyag a friss trágyában 50-60%, mely 1-2 év után 20-30%-ra mérséklődhet. Korral csökkenő a N, K, P, S, Mo, míg a Ca, Al, Fe, Sr, Ba „földes” elemek mennyisége növekvő. Emelkedik a Pb, Cr, Ni, As, Co, Sn környezetszennyezőnek minősülő elemek aránya is az előregedő trágyában. Ezzel párhuzamosan az NH_4 -N forma túlsúlyát felválthatja a NO_3 -N forma. Összességében az almos/szalmás juhtrágya közelálló volt az általunk korábban vizsgált almos istállótrágya összetételéhez.
4. Műtrágyázási kísérletben a N, ill. NP műtrágyázással a fűtermés 2-3, a szénatermés 1,5-2,2-szeresére nőtt. A K-trágyázás hatástalan maradt ezeken a kötött, K-mal jól ellátott termőhelyeken. A 10 t/ha/3 évre kiadott juhtrágya a termést nem befolyásolta. Bakonszegen a széna dúsabb volt N, K, P, Cu, valamint szegényebb Ca, Sr, Fe, Ba, Pb, Cr elemekben a Cserkeszőlő termőhelyhez viszonyítva. Az NP és NPK kezelésekből mindkét termőhelyen statisztikailag is igazolhatóan nőtt a széna N, K, P, S és Cu koncentrációja. Egyidejűleg Bakonszegen emelkedett ugyanezen kezelésekből a Mn és mérséklődött a Mo koncentrációja a trágyázatlan kontrollhoz viszonyítva.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a vizsgált ősgyepek makró-és mikroelemekben általában egyaránt gazdagok és kielégíthetik a legelő állatok ásványi elemekkel szembeni igényeit.

NPK műtrágyázás és a foltszerű trágyaterhelés hatásának vizsgálata legeltetett ősgyepen

A Hortobágyi és a Kiskunsági Nemzeti Parkkal szomszédos és hasonló adottságú Bakonszeg, ill. Cserkeszőlő térségében vizsgáltuk az NPK műtrágyák és a juhtrágya 2. éves utóhatását a gyepek fejlődésére, termésére és ásványi összetételére. Külön elemeztük a foltszerű állatterhelés (pihenődomb, itatóhely, szárnyék, felhajtóút) hatását az 1 m talajszelvény összetételére és a növénytakaró makro- és mikroelem tartalmára Bakonszegen. A vizsgálatainkból levont főbb tanulságokat az alábbiakban foglaljuk össze:

1. Cserkeszőlőn a 2. évben trágyahatások nem voltak igazolhatók a szénatermésben. Bakonszegen ezzel szemben az NP műtrágyázás és a juhtrágya igazolható 1-1,5 t/ha széna terméstöbbletet adott. A széna ásványi összetételét a trágyázás nem módosította, így azok kontrollként is szolgáltak a foltszerű trágyaterhelés megítélésében.
2. A pihenődomb növényeiben emelkedett, esetenként extrém nagy K, N, Ca, P, Mg, S és részben Sr, Cd, B tartalmakat; a terelőút növényeinek hajtásában Fe, Na, Al, Cr és Co tartalmakat találtunk. A minták mosására nem került sor, így az abnormális összetétel a felületi szennyezésből is adódhat.
3. Talajvizsgálataink szerint az emelkedett szervesanyag-tartalom az itató és a szárnyék környékén követhető nyomon a 0-40 cm rétegben. Az 1 m rétegben kimutatott $\text{NO}_3\text{-N}$ mennyisége az itatóhely alatt a 250-300 kg/ha-t elérheti. A kálium a felhajtóút, itatóhely és a szárnyék szélén sokszorosára nőtt a 0-40 cm rétegben. Az 1 m teljes szelvény $\text{NH}_4\text{-acetát+EDTA}$ oldható P-tartalma a terelőút esetén 2-szeres; a pihenődomb, itatóhely és a szárnyék széle esetében 4-szeres; míg a felhajtóút esetén átlagosan 23-szoros többlettel rendelkezett.
4. Zn-szennyezést/akkumulációt a pihenődomb és a felhajtóút jelzett. A jelenség magyarázatra és további vizsgálatra szorul. Az oldható Fe mennyisége a szárnyék feltalajában nőtt meg, míg az oldható S-tartalom az itatóhely és a szárnyék környékének feltalajában. A szárnyék 0-20 cm rétegében az $\text{NH}_4\text{-N}$ 72, míg a $\text{NO}_3\text{-N}$ 25 mg/kg volt, tehát a N-terhelés akár 300 kg/ha értéket is elérheti. Az itt található ritka, pusztuló növényzet a N-t nem képes hasznosítani, így jelentős pontszerű szennyezés alakulhat ki.

A dohány ásványi táplálása

2006-ban áttekintettük a dohány termesztésével kapcsolatos általános alapelveket, ismertettük a növény ökológiai igényét. Elemeztük a minőséget befolyásoló fontosabb tényezőket, különös tekintettel az egyes tápelemek szerepére, összefoglalva a nemzetközi és hazai irodalom tanulságait. Bemutattuk a növény tápláltsági állapotának ellenőrzésére szolgáló diagnosztikai optimumokat. Saját kísérletünkben is vizsgáltuk a dohány elemfelvételt a tenyészidő folyamán.

Adataink szerint az 1 t légszáraz levéltermés a hozzátartozó mellékterméssel 60-70 kg N és K, 26 kg Ca, 11 kg Mg, 6 kg P elemet vonhat ki a talajból. Eredményeink hasznosíthatók a tervezett termés tápelemigényeinek számításainál a trágyázási szaktanácsadásban. Meg kell említeni, hogy a bőséges N-ellátással azonban gyenge minőségű levéltermés képződik. A tervezett termés N-trágya igénye a Virginia fajtaéknál a talaj humusztartalmától, ill. N-kínálattól függően 0-30 kg/t között ingadozhat. A koratavaszi 0-60 cm talajréteg $\text{NO}_3\text{-N}$ készlete ismeretében a fajlagos N-igény csökkenthető, esetleg a N-trágyázás el is hagyható.

Az 1990. évi országos felmérés tapasztalatai is arra utaltak, hogy hasonló száraz évben a dohány-termése és ásványi összetétele, minősége rendkívüli mértékben ingadozhat termőhelyenként öntözés nélkül. Megállapítottuk, hogy a pH (KCl) 5 alatti termőhelyeken (Nyírség, É-K Magyarország) a nehézfémek extrém módon felhalmozódhatnak a levélben. A meszezés szükségessé válhat humán egészségügyi szempontból is, a dohányosok nehézfémterhelésének csökkentése céljából. Savanyú termőhelyeken a Co 0,52 mg; Cd 1,89 mg; Pb 1,17 mg; Ni 5,40 mg; Zn 58 mg; Mn 471 mg értéket mutatott szárazanyagban. Semleges, ill. meszes körzetekben az alábbi átlagtartalmakat kaptuk: Co 0,02 mg; Pb 0,38 mg; Ni 0,33 mg; Zn 20 mg; Mn 82 mg.

Agrártámogatások és élelmiszerválság

Az élelmiszerválság hátterét megvilágítva felhívtuk a szakmai körök, döntéshozók és a közvélemény figyelmét a talajpusztulás gyorsuló ütemére, a talajok tápelemekben való elszegényesedésére, a kísérletügy, illetve az agrárkutatások elsorvadására. Javaslatunk a Magyar Tudomány, Növénytermesztés, folyóiratokon túl egy tucat népszerűsítő lapban, médiában (TV, rádió) is nyilvánosságra kerültek.

Összefoglaló megállapítások, következtetések, javaslatok

A termőföld nem csak egy közönséges áru vagy input tétel a globális cégek kezében. Az élet hordozója, emberiség öröksége. Újra kormány szintű programokat kell indítani a hazai talajok számbavételére, funkcióik, termékenységük megőrzésére. Helyre kell állítani a mezőgazdasági kutatás, oktatás és szaktanácsadás életképességét, hogy felkészülhessen az előtte álló feladatokra. Az agrártudományoktól (beleértendő tágabban a

kutatás, oktatás, szaktanácsadás, növény- és talajvédelmi szolgálat, stb.) elvett és a biotechnológiai ipar érdekeltségi köreinek évente nyújtott milliárdokat vissza kell adni a nemzeti agrártudományoknak. Ez a hosszútávú agrárpolitikai program anyagi alapjául szolgálhatna. A magyar mezőgazdaság egyik, még ma is részben meglévő erősségét jelentik az agrárkutató-intézetek. Az 1800-as évek II. felében Darányi miniszter által alapított és az ő szellemében működő szakembergárda, a volt kísérletügy alapozta meg a magyar mezőgazdaság világhírnevét a XIX. sz. végén. Majd az 1960-1990-es évekhez fűződő kiemelkedő agrárteljesítményeket szintén csak a megfelelő támogatottságú kutatói, oktatói, szaktanácsadói hálózat és infrastruktúra volt képes biztosítani. A nagy termékek, versenyképes termékek előállításában ez a háttér nyilvánult meg. A magyar mezőgazdaság az új kihívásoknak, az élelmiszer- és az energiatermelés követelményeinek e nélkül nem lesz képes megfelelni. Az agrártudománytól (beleértendő tágabban az oktatás, szaktanácsadás, növény- és talajvédelmi szolgálat, stb.) elvett és a biotechnológiai ipar érdekeltségi köreinek évente nyújtott milliárdokat vissza kell adni a nemzeti agrártudománynak.

A jövőbeni tennivalók sokrétűek. A parlagon hagyott földek újra művelésbe vonhatók. Az agrárkutatásnak célszerűen legyen az MTA a gazdája, hiszen az Oktatási Minisztériumhoz tartozó egyetemektől ez a koordináció és a főállású kutatómunka, kísérleti tevékenység nem várható el. A Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium gyakorlati célú programokkal, megbízásokkal segíthetné az agrárkutatói, szaktanácsadói munkát. Az MTA Agrárosztálya első lépésben egy 5 éves tervet, valamint egy távlati 20 évre szóló tervet dolgozhatna ki a prioritások kijelölésével ez év végéig. Az MTA vezetése megtárgyalhatná a Kormány Tudománypolitikai Bizottságával és a parlament elé kerülhetne törvényi jóváhagyásra. A programra biztosított támogatási keret 50%-át fordíthatnák a mezőgazdasági kutatóintézetek (MTA, FVM) alapellátásának javítására. A támogatási keret másik 50%-a pályázat útján kerülhetne a sikeres pályázókhoz. A programhoz, ill. a törvényjavaslatához széleskörű társadalmi támogatást, ötpárti egyeztetést kell biztosítani. A talajpusztulás és a társadalmi stabilitás összefüggéseit, a történelmi tapasztalatokat bemutatva, tudatosítani szükséges a lakosság körében.